

NADER

DANKBAAR
GEREFORMEERD

10

JAARGANG 31
OKTOBER 2024

BEKEKEN

WOORD & WERELD MAGAZINE

Een oude discussie – actuele vragen

- Delen in Gods vriendschap
- De preek en het grote plan van God
- Nadenken over het klimaat

Redactioneel

Ook in dit nummer van *Nader Bekeken* geven we aandacht aan tachtig jaar Vrijmaking.

NGK-predikant Kees de Groot haalt naar voren hoe de heilshistorische manier van preken kenmerkend was in de vrijgemaakte kerken. Hij laat zien hoe – ondanks mogelijke kritiekpunten – deze methode van blijvende waarde is voor gereformeerde Bijbeluitleg en toepassing.

In de rubriek Actueel gaat Kees van Dijk in op de betekenis van gereformeerd onderwijs, na de Vrijmaking. Verbond en Doop spelen daarin een belangrijke rol. Juist op dat punt is er ook een duidelijk verschil met reformatorisch onderwijs, waar meer vanuit de eeuwigheid en vanuit de uitverkiezing gedacht wordt.

Zoals altijd wordt in twee rubrieken de schijnwerper op specifieke Bijbelgedeelten gericht.

In Schriftlicht gaat het over de uitdrukking 'vriend van God' in Jakobus 2. Wat betekent die voor onze dagelijkse omgang met God? En Woordwaarde laat zien hoe God door een linkshandige Benjaminit zijn volk bevrijdt van zijn vijanden (Rechters 3).

Ten slotte in dit nummer aandacht voor politiek en maatschappij.

Aad Kamsteeg betoogt dat de milieuproblematiek alles te maken heeft met een geestelijk probleem. Welke weg wijst de Bijbel ons? Hoe volgen wij Jezus Christus? Als christenen zijn we – hoe dan ook – niet zonder hoop!

Leo Bezemer gaat in op de vraag wat we kunnen verwachten van de nieuwe regering en het kabinet Schoof.

Duidelijk mag zijn dat bij dit alles ons gebed onmisbaar is.

Wat mij betreft: opnieuw een leerzaam en boeiend nummer.

Veel leesplezier gewenst!

Sipke Alserda

330

REDACTIONEEL

SIPKE ALSERDA

331

SCHRIFTLICHT

Vriend van God?

HARRY WENDT

334

ACTUEEL

Kerkkeus, schoolkeus, en tachtig jaar Vrijmaking

Waarom nadenken over de Vrijmaking na tachtig jaar zin heeft

KEES VAN DIJK

338

THEMA

Heilshistorische prediking

KEES DE GROOT

343

COLUMN

Zeeën van tijd

HARRY WENDT

344

DE WERELD EN HET WOORD

Milieu: een geestelijk probleem

AAD KAMSTEEG

346

WOORDWAARDE

Een linkshandige als Gods instrument

ERIK VAN ALTEN

349

GELEZEN

• Hyper

HENK DROST

• Gelovig nadenken over de crisis

PIET HOUTMAN

• Onverbonden leven is leven in eenzaamheid.

Wie kan helpen?

ELISABETH P. VAN DIJK EN

MARIANNE DAVERSCHOT

362

UIT ANDERE BLADEN

• Waar gaat dit naartoe?

LEO BEZEMER

368

GEDICHT

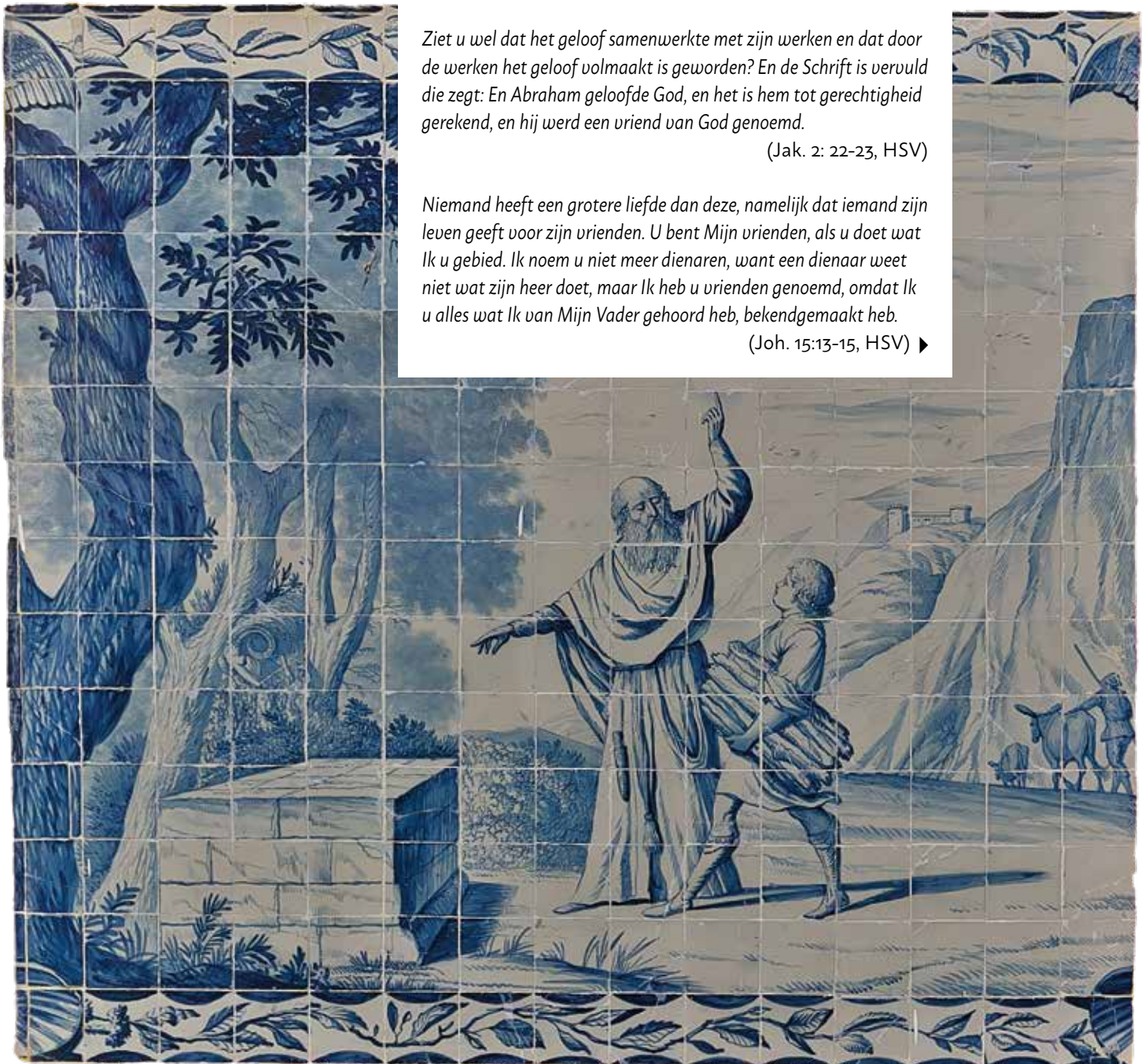
Vorbereitung. Willem de Mérode

BAUKE SELDENTHUIS

Vriend van God?

Tegeltableau *Het offer van Izak*,
Sevilla, 17e eeuw

Ziet u wel dat het geloof samenwerkte met zijn werken en dat door de werken het geloof volmaakt is geworden? En de Schrift is vervuld die zegt: En Abraham geloofde God, en het is hem tot gerechtigheid gerekend, en hij werd een vriend van God genoemd.

(Jak. 2: 22-23, HSV)

Niemand heeft een grotere liefde dan deze, namelijk dat iemand zijn leven geeft voor zijn vrienden. U bent Mijn vrienden, als u doet wat Ik u gebied. Ik noem u niet meer dienaren, want een dienaar weet niet wat zijn heer doet, maar Ik heb u vrienden genoemd, omdat Ik u alles wat Ik van Mijn Vader gehoord heb, bekendgemaakt heb.

(Joh. 15:13-15, HSV) ►

Iedereen heeft een vriend nodig 'die als het erop aankomt, voor je bidt en voor je vecht', zoals Toon Hermans het dichtte. En dan lees je dat de Heer Jezus zijn discipelen *vrienden* noemt en dat Abraham de vriend van God was. Ik kan me voorstellen dat er dan direct een vraag bij je opkomt: mag je dat eigenlijk wel zeggen? Vrienden, die zijn toch volledig gelijk aan elkaar? In een vriendschap is er geen sprake van meer of minder. Vrienden staan naast elkaar en trekken samen op. En we voelen allemaal wel aan: dát kun je zo niet zeggen over hoe God en mens met elkaar omgaan. Als God Abraham zijn vriend noemt, kan dat nooit betekenen: Abraham is mijn gelijke geworden. God blijft God, hoog boven ons verheven.

Maar wat bedoelt de HEER dan wel als Hij het zo zegt?

Vriendschap

Voordat ik daar iets over kan zeggen, wil ik proberen helderder te hebben wat vriendschap nou eigenlijk is. Vriendschap – ik schreef het net al – is dat je náást elkaar staat. Om samen te bidden of samen te vechten, maar ook om samen gericht te zijn op hetzelfde.

Als Abraham door God 'zijn vriend' wordt genoemd, welke waarheid hebben zij dan samen voor ogen? Volgens mij kun je dat wel zo zeggen: de waarheid dat alles uit, door en tot God is. Het is uit Hem, daarom is het ook ván Hem. Het is door Hem, daarom is het zijn schepping en regeert Hij erover. Het is tot Hem, daarom is het doel dat zijn schepping in liefde gericht is op God, om Hem te verheerlijken. Dat is de grote waarheid. Dat ons leven een leven moet zijn uit, door en tot God, om Zijn liefde te verspreiden. Nu we dat gezegd hebben, kunnen we kijken naar wat het verder betekent als God Abraham zijn vriend noemt.

Vrienden houden van elkaar

Wanneer Jakobus zegt dat Abraham de vriend van God wordt genoemd, dan denkt hij terug aan Jesaja 41:8. De HSV vertaalt daar: Abraham, die Mij liefhad. Dan zou het gaan om de liefde van Abraham. Maar waar baseert Jakobus dan zijn uitspraak op? De oudste vertalingen, onder andere de Griekse vertaling die in de tijd van het Nieuwe Testament werd gebruikt, vertaalt het andersom: Abraham, die Ik liefhad. En zo heeft Jakobus het ook begre-

Abraham het zou gaan zien: uit, door en tot God leef ik. Dat is de liefde van God die in het verbond naar ons toe komt. Dat de HEERE zichzelf aan ons openbaart en zegt: "Ik ben jullie God!"

Hij is het die voor ons zorgt, er voor ons is.

Hij is het zelfs, die voor ons bidt, als het moet met woordloos zuchten (Rom. 8:26; Hebr. 7:25; 1 Joh. 2:1).

Hij is het ook, die voor ons vecht. Dan denk ik heel bijzonder aan het kruis van Christus.

Tegen zijn discipelen zegt Jezus: Niemand heeft grotere liefde, dan dat iemand zijn leven geeft voor zijn vrienden. En dat heeft Hij toch gedaan? Hij heeft zijn leven gegeven aan het kruis om ons vrij te kopen. Om de duivel te verslaan, om de duivel openlijk te kijk te zetten en onze ziel vrij te kopen met zijn kostbaar bloed. Zo heeft God ons zijn liefde laten zien.

Vrienden spreken tot elkaar

Maar er is meer te zeggen. Want vrienden, die leven niet langs elkaar heen. Nee, die spreken met elkaar. Juist vrienden prátén. Dat doet God ook. Hij spreekt tot ons, in Zijn Woord.

Als we op één manier zien dat we de vriendschap van God hebben dan is het wel hierdoor, dat we zijn Woord hebben. Want zoals God zich openbaarde aan Abraham, door te spreken, is dat niet een teken van zijn liefde? Daardoor wil Hij Abraham hetzelfde doel voor ogen geven als Hij zelf heeft. En de Heer Jezus, als Hij zijn discipelen vrienden noemt, dan noemt Hij ze zo omdat Hij ze heeft laten weten wat Hijzelf van de Vader gehoord heeft. En nog vollediger heeft Hij het zijn discipelen laten begrijpen door ze in alle waarheid te leiden door zijn Geest. We hoeven niet als slaven te leven, in

Mensen die verliefd zijn kijken naar elkaar,
maar **vrienden kijken samen naar dát**
wat ze samen waardevol vinden

Mensen die verliefd zijn kijken naar elkaar, maar vrienden kijken samen naar dát wat ze samen waardevol vinden. Ze kijken naar dezelfde waarheid en ze hebben samen die waarheid als levensdoel.¹

pen. God noemt Abraham zijn vriend. Abraham, die Ik als een vriend heb liefgehad.² God heeft zijn liefde aan Abraham gegeven. Hij heeft Abraham uitgekozen om hem die liefde te geven, zodat

We hoeven niet als slaven te leven,
in slaafse gehoorzaamheid, **maar**
mogen door de Bijbel weten wie
God voor ons wil zijn, hoe Hij bewijst
een vriend te zijn voor zijn volk

slaafse gehoorzaamheid, maar mogen door de Bijbel weten wie God voor ons wil zijn, hoe Hij bewijst een vriend te zijn voor zijn volk. Juist ook daarin, dat Hij tot ons gesproken heeft en spreekt door zijn Bijbel.

Vriendschap komt niet van één kant

Het is prachtig dat we zien hoe de HEER zijn liefde wil schenken. Dat God begint is allesbeslissend, maar daar kan het niet bij blijven. De Heer Jezus zegt: jullie zijn mijn vrienden als je doet wat Ik zeg, als jullie mijn gebod houden (Joh. 15: 14).

Het gebod van de liefde voor elkaar, dat staat voorop. Maar dan wel gesterkt door de liefde die Christus eerst zelf heeft bewezen: "Dit is Mijn gebod: dat u elkaar liefhebt, zoals Ik u liefgehad heb".

Dat betekent dat je je altijd eerst laat verrassen door Gods liefde en daar je leven in vindt. Door zijn liefde leer je om ook elkaar lief te hebben. En natuurlijk doe je dat dan zoals Jezus ook verder geboden heeft in heel zijn Woord.

Dat is toch vanzelfsprekend. Juist als vrienden laat je je toch wat gelegen liggen aan wat de ander vraagt? Je drijft niet jouw zin door, maar voegt je naar de ander.

Zo zegt Jakobus het toch ook: Het geloof werkte samen met Abrahams

werken, en hij werd Gods vriend genoemd.

Weet je, dat begint niet bij veel dingetjes gaan doen voor God. Dat zal moeten beginnen in je hart, bij de liefde voor God. Je leert Hem kennen door zijn Woord, waardoor je liefde en navolging groeit. Maar die liefde brengt je ook steeds weer terug bij zijn Woord, om van zijn liefde weer meer te leren.

Vriendschap maakt nederig

Is het nu eigenlijk niet toch te algemeen geworden: 'liefde'. Gaat het dan nog wel over vriendschap? En als het dan zo algemeen wordt, blijft dan niet de vraag staan of je dat wel zeggen kunt, 'vriend van God'?

Nou, ik denk dat je dat niet van *jezelf* kunt zeggen. Je durft niet zomaar zeggen: Ik ben vriend van God.

In de Bijbel zie ik het niet gebeuren namelijk, dat mensen dat van zichzelf zeggen. De discipelen noemen zich altijd dienaren van Christus. Nooit: vrienden. En Abraham zegt het niet over zichzelf.

Het *wordt* over ze gezegd.

Niemand die echt gezien heeft hoe groot Gods liefde is – de grote liefde waarin Hij zijn kinderen ook 'Mijn vriend' noemt – zal zich erop laten voorstaan. Wie zal hoogmoedig die naam op zichzelf toe durven passen? Het maakt je zo nederig, zo klein, zo

dankbaar, dat je je diep buigt voor God en alleen maar danken kunt voor zoveel goedheid, en dat je jezelf beschouwt als zijn dienstknecht die voor Hem leven en werken mag. En je bidt om de genade, dat je Gods vriend genoemd wordt.

En elke keer als je het in de Bijbel leest over anderen, blijft het een verrassing: kan het zo zijn? Wat een wonder dat het zo mag zijn! Dan ga je bidden: "Heer, noem ook mij uw vriend".

Het is elke keer een wonder als je leest dat het *kán*. En het is een wonder dat je in Christus weet: in de vriendschap van God mag ik delen. ■

1 Vergelijk C.S. Lewis, *The Four Loves. An Exploration of the Nature of Love*, Mariner Books, Boston/ New York, 2012, p. 61-67.

2 Vergelijk 2 Kron. 20:7. Het is veel waarschijnlijker dat Josafat hier een beroep doet op Gods liefde voor Abraham dan andersom.

Kerkkeus, schoolkeus, en tachtig jaar Vrijmaking

Waarom nadenken over de Vrijmaking na tachtig jaar zin heeft

Dit voorjaar maakten mijn vrouw en ik de overgang naar de Gereformeerde kerken Nederland. Voor ons besef was onze plek in de Nederlandse Gereformeerde Kerken spanningsvol geworden. We hadden ons meermalen verzet tegen ontwikkelingen daar. Daarbij ging het om Man Vrouw en Ambt, de nieuwe gezamenlijke kerkorde, de gesprekken over de toelating van kinderen aan het Avondmaal. Daar kwam nog een rapport over de bejegening van homoseksuele broeders en zusters bij waarin wissels werden omgezet. Steeds meer sloeg de vervreemding toe.

Tegelijk bleef er de roeping om de gemeente te dienen en te onderwijzen vanuit het Woord van God. Mag je daar als ambtsdrager bij weglopen? En weggaan betekent voor een dominee je inkomen, je emeritaatsvoorziening en je huisvesting op de tocht zetten.

Kerkkeus

En waar moet je dan heen? Welke andere opties zijn er voor een gereformeerde belijder? GKN, DGK, vleugels binnen de CGK, de HHK, de Gereformeerde bond binnen de PKN, GG kerken met een ruime, verbondsmatige prediking ... Het zijn allemaal keuzes die broeders en zusters in de situatie van afscheid van de GKv/NGK hebben gemaakt.

Tot onze eigen verwondering kwam er uit de Gereformeerde Kerk van Zwolle en omgeving (GKN) een beroep. En we hebben sterk ervaren dat de Heere daar ruimte voor ons bood en een taak voor ons had. Daar mogen we Hem tot op deze dag voor danken. Het bevrijdde ons van veel onontwarde dilemma's als het gaat over de kerkkeus. We mogen ons weer inzetten met loyaliteit naar de kerk en het kerkverband over de volle breedte. We mogen bijvoorbeeld meebouwen aan het herstel van de verhoudingen tussen de broeders en zusters uit de GKN en de DGK. God heeft in zijn genade nog een mooie taak voor ons.

We zingen weer meer psalmen, ervaren dat de wekelijkse confrontatie met de heilzame geboden van de Heere iets goeds doet aan ons en heel de gemeente. We wennen aan het gebruik van de Herziene Statenvertaling. En van veel moeizame en ergerlijke discussie zijn we verlost. Uiteraard is er ook nieuwe discussie en nieuwe ergernis voor teruggekomen. Gods kinderen krijgen in deze wereld het paradijs, ook kerkelijk, nog niet in handen.

We zijn stevig aan het kennismaken gegaan in de nieuwe gemeente. En daar ontmoetten we mensen die in een korter of langer proces een keus hadden gemaakt die hen in bepaalde opzichten pijn en verdriet en soms blijvende beschadiging had opgeleverd. Tegelijk was de teneur er een van dankbaarheid: door de Heere bij het Woord bewaard te zijn.

Schoolkeus

Bij de ouders in de gemeente ontdekten we vragen over de keuze voor de school voor hun kinderen. Het spreekt niet meer vanzelf om bij de bestaande (oorspronkelijk) gereformeerde basisscholen te blijven en voor het (oorspronkelijk) gereformeerd voortgezet onderwijs te kiezen. Ouders hebben vragen bij het gereformeerde karakter van deze scholen. En toegegeven, die zijn in de praktijk en op papier behoorlijk veranderd in de afgelopen jaren.

In heel wat gevallen maken deze ouders een andere keus. De keus die veel gemaakt wordt is die voor het reformatorisch onderwijs.

Moet dat nu? Weggaan bij het oorspronkelijk gereformeerd onderwijs? Moeten er zelfs eigen scholen worden gezocht of zelfs opgericht? Nee, dat *moet* naar mijn overtuiging niet (onze eigen dochter bezoekt ook nog het Greijdanuscollege te Zwolle).

Maar welke keuze ouders ook maken, laat het na gelovige overweging gebeuren. En laat ook de kerk daarin begeleiding bieden (een gesprek met de wijkouderling, een wijk- of gemeenteeavond over deze zaken). Iedere ouder maakt daarin een afweging die in het belang van het eigen kind hoort te zijn en te verantwoorden is tegen de achtergrond van de belofte die ze aan het doopvont hebben afgelegd. We hebben onze kinderen tenslotte van de Heere te leen.

Aan het kiezen voor reformatorisch onderwijs kleven nadelen. En veel ouders zien die nadelen. Ze ervaren in het reformatorisch onderwijs een diepe eerbied voor het Woord van de Heere. Dat Woord zal nooit worden tegengesproken. Wat de eigen cultuur en tijd ook menen te mogen vinden. Tegelijk is de afstand tot onze eigen cultuur wel groot. In kledingvoorschriften en het gebruik van moderne media. Maar wat ouders vooral opviel, kwam me ter ore, was de benadering van de kinderen. Er werd ook jonge kinderen al vaak en veel voorgehouden: "Bid maar veel om een nieuw hartje ...". De benadering van kinderen en jongeren legt nadruk op de wedergeboorte en de verkiezing. Die krijgen meer nadruk dan de beloften die de Heere onze kinderen doet wanneer ze gedoopt worden.

Dat heeft een achtergrond.

De relevantie van een oud debat

We staan dit jaar stil bij tachtig jaar Vrijmaking. Een belangrijk deel van de strijd in die tijd ging over verbond en doop. Heeft de Heere werkelijk een verbond met elke gedoopte? Of moet je zeggen: nee, dat verbond heeft Hij slechts met die gedoopten die ook daadwerkelijk uitverkoren zijn? Of om het wat technischer te zeggen: heerst de verkiezing over het verbond?

Voor Kuyper en zijn volgelingen gold: de Heere heeft slechts een verbond met de uitverkorenen. En bij de doop gaan we ervan uit ('veronderstellen we') dat de Heere meent wat de doop zegt: de veronderstelde wedergeboorte. En zolang het

niet blijkt uit het leven van de gedoopte dat deze ongelovig en onbekeerd is, gaan we uit van diens uitverkiezing door God.

Men benaderde de vragen dus vanuit de eeuwigheid. In de eeuwigheid heeft God een besluit genomen over het eeuwig wel en wee van een mens. En dat zal worden uitgewerkt in de tijd.

Wij kunnen niet vanuit de tijd de blik slaan in de eeuwigheid, en dus gaan we bij de doop ervan uit ('veronderstellen we') dat de dopeling uitverkoren is.

Het kan ook anders zijn; dat er geen geloof komt. Dan blijkt er dus ook geen verkiezing en heeft de doop geen betekenis gehad. Niet meer dan wat geknoei met water.

Deze benadering vanuit de eeuwigheid en de verkiezing maakte dat het verbond als een 'werkelijkheid in de tijd', een echte relatie die een appel op je doet, vervluchtigde. Het verbond van God met je kinderen is niet meer een vaste grond om bij Hem op te pleiten. Er zit immers een rand van onzekerheid omheen: heeft de Heere werkelijk een verbond met mijn kind? En het kan ook niet meer functioneren als een pedagogische context: jij hoort bij de Heere, geef Hem gelovig antwoord in heel je leven.

Reformatorisch

De benadering van veel reformatorische christenen is vergelijkbaar met de positie van Abraham Kuyper en zijn volgelingen: ook daar wordt vanuit de eeuwigheid en vanuit de verkiezing geredeneerd. Ook daar vervalt het verbond als een vaste pleitgrond en als pedagogische context.

Wat er anders is dan toen, is de overtuiging dat we niet te gemakkelijk mogen zeggen dat de gedoopte wel wedergeboren zal zijn (de veronderstelde wedergeboorte). In de reformatorische zuil redeneert men eerder andersom: als er wat moet worden verondersteld, dan eerder dat het kind *niet* wedergeboren is. Dat dat wonder nog maar moet blijken. En daarom dus dat hameren op: "Vraag de Heere maar veel om een nieuw hartje".

Er zijn leeruitspraken die zeggen dat het verbond onder de beheersing van de verkiezing staat. Binnen de reformatorische zuil is daar inmiddels veel discussie over ontketend, onder andere door ds. Gert van den Brink die in lezingen en persbijdragen de verkeerde leer en de verkeerde consequenties ervan (lijdelijkheid, genoeg nemen met onbekeerdheid) aanwijst.

Zinvol nadenken over de Vrijmaking

Zo zien we dat ook vandaag in de praktijk van onderwijs en opvoeding de vragen van tachtig jaar geleden nog voluit van belang kunnen zijn.

Tegenover het hameren op iets waar het kind niets aan kan doen: "Bid maar om een nieuw hartje ... Hoop maar op tekenen van wedergeboorte", mag je tegen kinderen zeggen: "De Heere is jouw God. Je hebt met Hem een verbond. Dat heeft Hijzelf gezegd en laten onderstrepen bij je doop. Geloof de beloften die de Heere bij je doop heeft gedaan. Dat zijn echt beloften die Hij jou persoonlijk heeft toegezegd: Vertrouw op de Heere Jezus en vraag Hem je zonden te vergeven. Vertrouw op Gods Geest en vraag om de vernieuwing van je hart. Die is je immers toegezegd."

Nee, dat nadenken en discussiëren van onze vaders is niet alleen iets voor in de oude doos. (En laat het daar maar in zitten. Zet maar op de stoffige zolder.) Nee, kruip maar eens door de vragen van vandaag aan de hand van de gedachten en strijdpunten van toen.

Vragen van vandaag

Je kunt vandaag van alles vragen over kleine en ook wat minder kleine kinderen: zijn ze, omdat ze gedoopt zijn, vanzelf 'binnen'?

In de NGK is een gesprek gaande over de invoering van de praktijk van kinderen aan het Heilig Avondmaal. Gedoopte kinderen horen bij Gods verbond en zijn gemeente (HC 27). Horen ze daarom ook aan de avondmaalstafel thuis? Inhoudelijk verwijs ik naar een eerder nummer van dit blad¹, daar hebben we veel materiaal bijeengezet over dit thema. Bij het gesprek in de NGK (in elk geval in het materiaal van het Steunpunt) wordt een gesprek over de noodzaak van wedergeboorte gemist.

Signalen van wedergeboorte en geloof dienen aanwezig te zijn, wil de toegang tot het avondmaal gegeven kunnen worden. Er moet gelovig om gevraagd worden. Het avondmaal is voor bewust gelovige mensen, wedergeboren mensen, zegt de NGB artikel 35. Hun nieuwe leven wordt aan het avondmaal onderhouden.

Juist het appel dat we op kinderen mogen doen in opvoeding en kerkelijk onderwijs moet hen brengen tot de erkenning:

“Ja, de God die met mij begonnen is bij mijn doop wil ik dienen. Dat kan ik slechts uit kracht die de Heere geeft, daarom luister ik naar het Woord en gebruik ik het sacrament van het Heilig Avondmaal”. Het verbond dat in de kinderdoop eenzijdig ontstond (God was de eerste) vindt zijn antwoord in het gelovig aangaan aan de tafel (het verbond, tweezijdig in zijn voortbestaan).

Dat motiveert me om ook in de kerk die ik nu mag dienen, zij aan zij met mijn DGK-collega, de schouders onder de catechese te zetten.

We mogen kinderen aanmoedigen tot groei in het geloof. Dat is niet een lijdelijk bidden om een nieuw hartje. Dat is bidden om dat nieuwe hart, en actief en gelovig aannemen wat je werkelijk beloofd is.

Gehoorzaam de Heere, ook daarin dat je zijn belofte gelooft (dat eist Hij van je!) om jezelf te leren zien als zijn geliefde kind.

Groei in de relatie van het verbond naar je eigen antwoord in geloof toe. Je openbare geloofsbelijdenis. Jazeker, dat kan alleen als de Heere je hart vernieuwt. Maar dat heeft Hij je echt beloofd. Daar mag geen moment twijfel over bestaan.

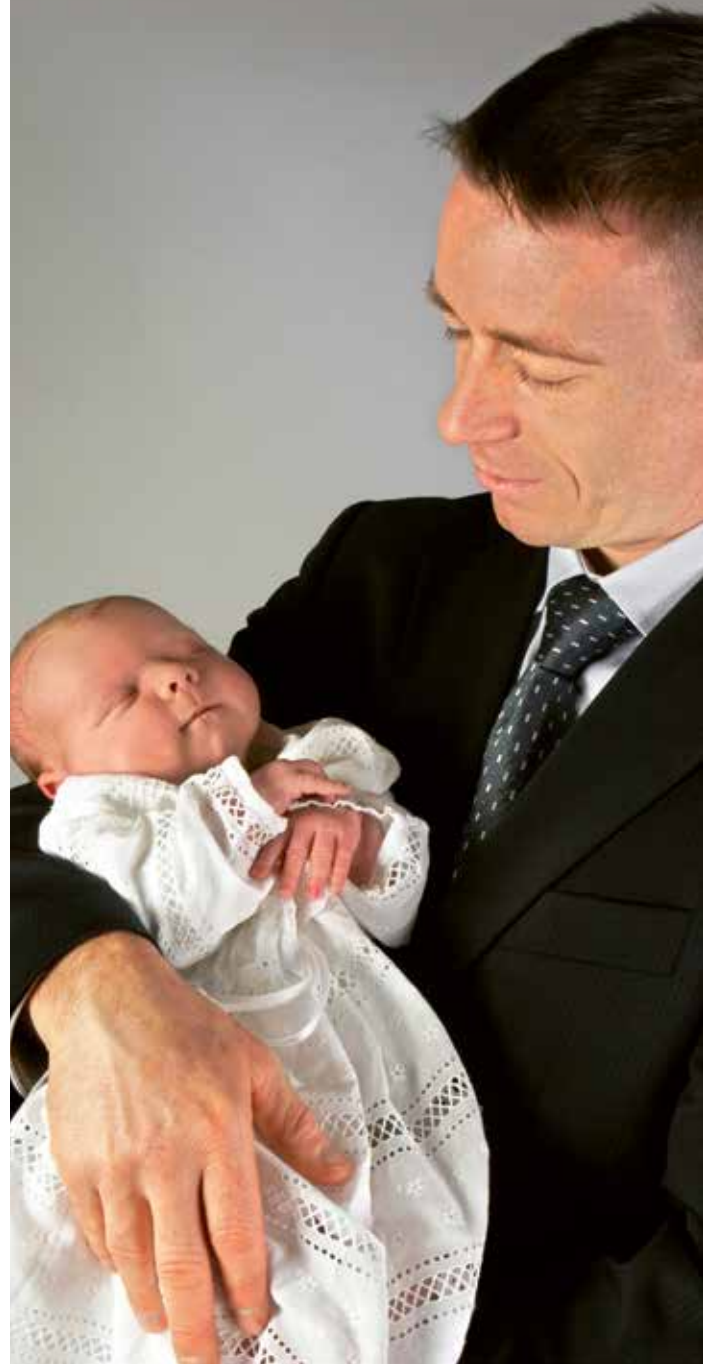
Daarin hebben ouders een taak, daarin heeft het kerkelijk onderricht een taak. Ouders kunnen kiezen voor een school met eigen kenmerken en eigenschappen. En op elke school is wel wat aan te merken en af te dingen. De echte vraag is of ouders en kerken werkelijk ernst willen maken met het zelf onderricht geven in de beloften die de Heere hun aangaande hun kinderen deed.

Zo zien we uit een oude discussie over verbond en doop ook vandaag nog licht vallen op actuele vragen. En ook licht vallen op levens van jonge kinderen van de gemeente. Ze mogen Gods kinderen zijn, dat is ze echt beloofd.

Stuur je je kinderen naar het reformatorisch onderwijs? Daar kunnen goede redenen voor zijn.

Dat vraagt echter van ouders een gedegen correctie op de daar gevolgde benaderingswijze van de kinderen en jongeren. De kinderen mogen (moeten!) weten wat ze echt beloofd hebben gekregen bij het doopvont. En daar onderwijzen de ouders en de kerk hen in. Die hebben bij hetzelfde doopvont die dure belofte afgelegd. ■

**We mogen kinderen
aanmoedigen tot groei
in het geloof. Dat is niet
een lijdelijk bidden
om een nieuw hartje.
Dat is bidden om dat
nieuwe hart, en actief en
gelovig aannemen wat je
werkelijk beloofd is**

Kansel en kanseltrap
met voorstellingen
uit Oude en Nieuwe
Testament, Goslar, 1581

De zondeval

Zie, het Lam Gods

HEILSHISTORISCHE PREDIKING

Een van de aanvankelijke kenmerken van de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt was de stijl van preken. Die eigenheid betrof niet zozeer de structuur van de preek, maar veel meer de inhoud. De zogenaamde synthetisch-analytische preekstructuur, beter bekend als ‘de driepuntenpreek’ was in de tweede helft van de twintigste eeuw namelijk ook in veel andere kerken in zwang. Kenmerkend voor predikanten uit het huis van de Vrijmaking was de zogenaamde heilshistorische prediking.

D

eze methode is niet alleen veel gepraktiseerd, maar ook veel bekritiseerd.

Veel kritiek snijdt hout, maar het gevaar is dat we met het kind ook het badwater weggooien. Dat zou letterlijk zonde zijn. Want God heeft zichzelf in de geschiedenis geopenbaard. Prediking die daar niet mee rekent schiet haar doel voorbij, namelijk te laten zien dat Christus zowel van de Schriften als van de geschiedenis het middelpunt is.

Definities

Wat onder heilshistorische prediking verstaan moet worden is door diverse

auteurs op verschillende manieren onder woorden gebracht.¹

Een preek over een ‘historische stof’ is dan alleen préék, als zij Gods werk van zelfopenbaring ter verlossing in Christus aanwijst, gelijk dat werk voortgeschreden is tot op dat bepaalde ‘tijdsgewricht’, waarin de tekst ons inleidt, en wanneer zij dát bepaalde ‘punt’ van ontwikkeling van Gods werk in verband zet met heel de ‘lijn’ van dit werk (al de eeuwen, al de Schriften door).²

Anders gezegd: in elke preek moet gezocht worden naar hoe laat het op dat moment in de geschiedenis is op Gods

¹ Zie voor een brede bespreking van de inhoud en de kwetsbaarheid van de term: C. Trimp, *Heilsgeschiedenis en prediking. Hervatting van een onvoltooid gesprek*, Kampen 1986, p. 37-46.

² K. Schilder, ‘Iets over de eenheid der “heilsgeschiedenis” in verband met de prediking’, in: *De Reformatie*, 18-9-1931. (Herdrukt in: W.G. de Vries, *Het ene Woord en de vele sekten*, Goes 1983, p. 155-189.)

klok en wat dat concrete moment van toen voor het hier en nu betekent. Houd doorlopend de eenheid van de Bijbel en Gods ene doel in het oog, namelijk het heil dat in Christus vlees en bloed is geworden.

Plaats Bijbelpassages en Bijbelse figuren in het geheel van Gods openbaring. Als gewone Bijbellezer ben ik immers Eva of David niet. (...) In de Bijbel gaat het allereerst over God, en over wat Hij in Christus deed en doet. De Bijbel doet een appel op je – en dan niet alleen op jou als individu, maar ook binnen het volk van God. Je bent opgenomen in het grote plan van God van schepping naar voleinding. Gods levende, concrete spreken moedigt daarom aan zijn beloften te aanvaarden en in je eigen situatie voluit je plek in te nemen in die beweging die God allang begonnen is. We zijn immers onderdeel van een (heils)geschiedenis waarin God handelend en reddend optreedt en zich laat kennen.³

Anders gezegd: zet niet te haastig een isgelijktken tussen personen en situaties uit de Bijbel en je eigen leven, maar honoreer de tijd waarin zij leefden. Niet de mens, maar God zelf en de komst van Christus staan in de Schriften centraal.

Wortels

De heilshistorische benadering kwam niet uit de lucht vallen. Zij heeft haar wortels in de zogenaamde reformatische ervaring binnen de gerefor-

meerde kerken in de jaren dertig van de twintigste eeuw. Die werd op haar beurt gevoed door met name Duitse theologen die af wilden van het lezen van de Bijbel met een dogmatische/scholastische bril op. De Schrift zelf moest spreken.

Plaats Bijbelpassages en Bijbelse figuren in het geheel van Gods openbaring

Behalve de dogmatiek werden ook de filosofie en de brede aandacht voor geloofservaring en psychologie als filters gezien die een goed verstaan van de Bijbel in de weg stonden. We moeten naar de Schriften horen als naar het Woord, dat onze Verbondsgod ook heden tot zijn volk spreekt. Ongefilterd.⁴ Het waren mannen als K. Schilder, B. Holwerda, M.B. van 't Veer en A. Janse die hierover veel publiceerden en er aandacht voor vroegen.

Een proeve

Als illustratie van waar de reformatische beweging voor stond, geef ik enkele gedachten van B. Holwerda weer. Zijns inziens is bijvoorbeeld het volgende van belang:

- Het honoreren van de *eigen aard* van de historische stof en die niet als illustratie preken. Een preek over Genesis 12 (Abram in Egypte) mag niet ontaarden in een preek over de noodleugen en een preek over Genesis 16 (de geboorte van Ismaël) niet in een preek over sociale verhoudingen.
- Het erkennen van het *(externe) tekstverband*. Historie betekent altijd eenheid en voortgang tegelijk. Wie het verband negeert en de ene historie

oplost in een groot aantal zelfstandige geschiedenissen, verliest beide, zowel de eenheid als de progressie. Wanneer men niet laat zien hoe bijvoorbeeld Abraham en David zich historisch verhouden tot het steeds groeiende heilswerk van Christus, zal men het al

snel zoeken in psychologiserende overeenkomsten. Maar: niet de christen, maar de Christus moet in het middelpunt staan. Als de mens centraal komt te staan, verzandt een preek in wat stichtelijke opmerkingen. Die kunnen op zichzelf wel waar zijn, maar ze hebben niets met de tekst te maken.

Als voorbeelden van hoe het níet moet noemt Holwerda:

Een intredepreek over Matteüs 17:8 (NBG), "Toen zij hun ogen opsloegen, zagen zij niemand dan Jezus alleen". Met als verkondiging dat de gemeente onder de prediking niemand dan Jezus alleen mag zien.

Een huwelijksprek over de bruiloft te Kana (Joh. 2:2), "Ook Jezus en zijn discipelen waren ter bruiloft genodigd". Verkondiging: Zo moeten jullie ook telkens Jezus in je huwelijk uitnodigen.

Een preek over Jezus' verschijnen bij het meer van Tiberias (Joh. 21:7), waar Johannes tegen Petrus zegt: "Het is de Heere". Met als verkondiging: Gods voorzienigheid. In allerlei raadselachtige ervaringen moeten we leren zien dat 'het de Heere is'.

- Het eerbiedigen van de *(interne) tekstsamenhang*. Dit zou je de 'dwarsdoorsnede' kunnen noemen. De synthese van de onderdelen moet gezocht worden. Wie een tekst anatomisch be-

handelt, gaat praktische opmerkingen maken bij de verschillende onderdelen ervan of neemt één element en preekt over dat 'aatom'. Het risico is dan dat de rijkdom van de Schrift niet wordt gezien. Dan zal men bijvoorbeeld over de twijfel van Johannes de Doper en de twijfel van Thomas ongeveer dezelfde preek kunnen houden: Jezus verlost van twijfel.⁵

Invloed

Waarom heeft deze heilshistorische benadering juist de prediking in de kerken uit het huis van de Vrijmaking decennialang zo gestempeld? Dit komt doordat relatief veel predikanten die geporteerd waren van de heilshistorische benadering zich in 1944 vrijmaakten. In de Vrijmaking ging het vooral over Gods spreken bij de doop. De synodale besluiten spraken over

discussie over ging: spitst de prediking zich primair toe op de situatie van de hoorder of geeft zij stem aan het spreken van God?"⁶

Kritiek

Er was echter ook kritiek op deze methode, die na verloop van tijd aanzwol. Die kritiek kwam zowel uit de hoek van de kerkgangers als uit de hoek van theologen die tot nieuwe inzichten kwamen. Er werden onder andere de volgende kritische noten gekraakt.

- Preken waarin het vooral over geschiedenis en God gaat, gaan over de hoofden heen. Zij raken het hart van de mens niet. Zulke preken zijn voorspelbaar en verrassen niet. De toepassingen zijn vaak algemeen, zoals bijvoorbeeld 'Gods verbondstrouw' of 'wachten op het heil van de HEER'. Wanneer tel-

maar ook van verbondsomgang. Abraham, Isaak en Jakob zijn meer geweest dan mest op de akker van Gods wereldkerk.

- De methode wekt de suggestie dat er sprake is van een constante voortgang van heil. In de Bijbel lees je echter hoe Gods volk Israël telkens verviel in oude zonden.
- Het Oude Testament dreigt het karakter te krijgen van een gepasseerd station en kan moeilijk meer 'voor zich' spreken. In plaats van met de schrijvers van het Oude Testament mee op te lopen, wordt het vooral vanuit het Nieuwe Testament ingekleurd. Miskotte sprak over 'het tegoed van het Oude Testament'. Iets als het genieten van het goede van de schepping wordt in het Nieuwe Testament niet ontkend, maar is daarin wel meer op de achtergrond gekomen. Van Ruler wees erop dat je vooral in het Oude Testament moet zijn, als je je een beeld wilt vormen van

**Als de mens centraal komt te staan,
verzandt een preek in wat stichtelijke
opmerkingen. Die kunnen op zichzelf
wel waar zijn, maar ze hebben niets
met de tekst te maken**

'de verzegeling van een geloofskiem'. Daarbij viel de nadruk op het innerlijk van de mens. Zij die zich vrijmaakten beklemtoonden dat in de doop niet de mens, maar God en zijn belovend spreken centraal staan. C.J. de Ruijter analyseert: "Het is treffend, dat dit dogmatische dilemma zo opvallend parallel loopt met het homiletisch dilemma, waar in die tijd de

kens dezelfde tonen klinken wordt de hoorder onvoldoende gevoed en komt de veelkleurigheid van de Schrift niet tot haar recht.

- In de heilsgeschiedenis hebben we niet alleen te maken met de voortgang van het heilswerk van God, maar ook met hoe God met Zijn volk omgaat. Er is niet alleen sprake van verbondsvoortgang,

3 Koert van Bakkum en Gert Kwakkel, 'De theologische boodschap van oudtestamentische Bijbelboeken', in: Erik de Boer, Geranne Tamminga en Dolf te Velde (red.), *Gereformeerde theologie stroomopwaarts. Terugkijken op 75 jaar Vrijmaking*, Amsterdam 2021, p. 79-80.

4 Zie voor een brede bespreking en analyse: H. Smit, 'De reformatische opleving binnen de gereformeerde kerken in de dertiger jaren van de twintigste eeuw', in: *Studiemap Theologische Studie Begeleiding NGK B 13* 1979.

5 B. Holwerda, '...Begonnen hebben de van Mozes...', 2e druk, Kampen 1974, p. 87-92.

6 C.J. de Ruijter, 'Gods verbondswoord gaat van hart tot hart. Ontwikkelingen in de 'vrijgemaakte' preekvisie', in: D. Deddens en M. te Velde (red.), *Vrijmaking-Wederkeer. Vijftig jaar Vrijmaking in beeld 1944-1994*, Barneveld 1994, p. 155.

hoe het leven op de nieuwe aarde eruit zal zien.⁷

- Voor het tot stand komen van het heil is geschiedenis geen factor van betekenis. Niet de factoren van onze tijd en ruimte, maar impulsen van Boven brengen de dingen aan het rollen. Het heil maakt geschiedenis, maar de geschiedenis geen heil.⁸
- Er is nauwelijks aandacht voor het werk van de heilige Geest in de geschiedenis van het heil. De Geest zorgt ook in het Oude Testament voor antwoord op Gods Woord. De klank van Gods Woord wil niet teruggekaatst worden als het geluid van een echoput, maar wil weerklank ontmoeten in een mensenhart dat opengemaakt is voor dat Woord en dat Woord vervolgens met eigen creatuurlijke mogelijkheden en accenten gaat 'teruggeven'.⁹

Vanwege de genoemde en andere punten van kritiek speelt de heilshistorische methode voor veel predikanten en kerkgangers, als ik het goed zie, in het huis van de Vrijmaking een steeds kleinere rol. Het lijkt mij echter goed de heilshistorie zowel in preekvoorbereiding als in concrete preken te honoreren. Het is een goede zaak dat er meer aandacht gekomen is voor de verbondsomgang, maar laat die winst niet ten koste gaan van de verbondsvoortgang.

Onlangs beluisterde ik via de podcast *Eerst Dit*¹⁰ een meditatie over Jakob die afscheid van Laban neemt (Gen. 31:1-21). In dit Bijbelgedeelte gaat het over een wirwar van krachten en machten, stelt de spreker. Zo is het in ons leven ook. Als het gaat over Gods plan met je leven is dit een verhelderend en bemoedigend gedeelte. God heeft een plan met het leven van Jakob en geeft hem een duw in de goede richting. Zo heeft God ook een plan

met jouw leven en geeft Hij ook jou dus soms een duw in de goede richting.

Op geen enkele wijze speelt hier de specifieke rol van Jakob in de geschiedenis en zijn betekenis voor de komst van Christus een rol. Om het met het beeld van Schilder te zeggen: in de visie van de spreker is het in de tijd van Jakob even laat op Gods klok als in onze tijd. Wie geen oog heeft voor hoe een Bijbelgedeelte zich verhoudt tot het geheel van de Bijbel mist het rechte zicht op Gods handelen. Bemoedigend is niet vooral dat God een plan met mijn leven heeft – het is mijns inziens überhaupt de vraag of dit echt zo is –, maar dat God een plan met en voor onze wereld heeft. Daarin vervult Jezus Christus de centrale rol. Dat zijn plannen niet falen en Hij het heden kent en de toekomst overziet, geeft ons houvast in alle turbulentie van de tijd.¹¹

In dit verband kunnen we onze winst doen met een aantal vragen die Holwerda overnam van de oudtestamenticus Wilhelm Möller¹². Wie in het Oude Testament leest, doet er goed aan nieuwtestamentisch licht over het Oude Testament te laten schijnen. Dat kan door vragen te stellen als: wat is het 'reeds'? Bijvoorbeeld dat de schepping gegeven is om van te genieten. Wat is het 'nog niet'? Bijvoorbeeld meer zicht op leven na de dood. Wat is het 'niet meer'? Bijvoorbeeld het overgrote deel van de spijswetten. Wat is het 'nog steeds' (van het O.T. in het N.T.)? Bijvoorbeeld het ontzag/respect voor de HEER.¹³

Dergelijke vragen helpen om Jezus Christus beter te leren kennen. Kennis aan Hem gaat niet zonder kennis van Hem. Om Christus ten volle te kennen, kunnen we niet zonder het Oude Testament. Niet zonder de geschiedenis van het heil! De Heer zelf

zei immers: "De Schriften getuigen over Mij".¹⁴ De kern is zijn plaatsvervangend sterven en de verzoening van onze zonden. Tegen de Emmaüsangers zei de opgestane Heer: "Moest de Messias al dat lijden niet ondergaan om zijn glorie binnen te gaan?" En vervolgens "(...) verklaarde Hij hun wat er in al de Schriften over Hem geschreven stond en Hij begon bij Mozes en de Profeten".¹⁵

We moeten de centrale plaats van Christus in de Bijbel en Gods plannen met onze wereld blijven benadrukken en preken. Niet de mens, maar Christus centraal! ■

7 Ad van der Dussen, *De aarde en de hemel trouw blijven. Een boek over christelijke levenskunst*, Amsterdam 2023, p. 46.

8 H. de Jong, Bespreking van het boek van dr. C. Trimp, 'Heilsgeschiedenis en Prediking', in: *Studiemap Theologische Studie Begeleiding NGK F 3* 1986, p. 9.

9 C. Trimp, *Klank en weerklank. Door prediking tot geloofservaring*, Barneveld 1989, p. 140.

10 *Eerst Dit* is een dagelijkse Bijbelpodcast van de EO en IZB, zie https://www.eo.nl/podcasts/eerst-dit?srltid=AfmBOoqaXl-GK_j7ivkBLMRP6hmJ4EPCO9T-bhLyDRTQAPnnr1dSirb50-.

11 Gezang 250, *Gereformeerd Kerkboek*.

12 Wilhelm Möller, *Biblische Theologie des Alten Testaments in heilsgeschichtlicher Entwicklung* (Zwickau 1872), p. 486 e.v.

13 B. Holwerda, a.w., p. 111.

14 Joh. 5: 39.

15 Luc. 24: 27.

ZEEËN VAN TIJD

**De tijds-zee spoelt om
ons allemaal heen, ook
om het kerkverband**

Achter mij hoor ik het bruisen van de Noordzee. Die is op dit moment vrij kalm. Maar voor mij zie ik wat die zee teweeg kan brengen. Bij Skipsea – waar wij onze vakantie doorbrachten – heeft de zee de afgelopen duizend jaren kilometers land weggeslagen. De modderige kliffen waar ik naar kijk zijn er het bewijs van: de weg die daar ooit was, ligt nu in grote brokstukken op het strand. Her en der steekt nog een stuk weg vanaf het land het luchtledige in. Als ik op internet wat verder lees, kom ik erachter dat dit het snelst eroderende stuk kust in heel Noord-Europa is.

Zo machtig is de zee, die rustig achter mij zich terugtrekt. Het is eb. Maar als het vloed wordt, beukt-ie weer tegen de modder. Hoelang zal het duren voor er weer een stuk wegslaat? De tijd zal het leren.

Erosiegevoelig, dat is alles wat mensen opbouwen ook. De maand november ligt voor ons. Een spannende maand!

Er zijn de Amerikaanse presidentsverkiezingen. Je zou als christen toch niet weten wat je kiezen moet! En hoe sterk zijn de rotsen van het democratisch bestel? De onrust en de onlust wordt steeds groter onder de bevolking dáár – hier niet minder. We zien de zee tegen een solide democratie aanbeuken. Het is vloed. Hoe lang zal het standhouden?

November ligt voor ons. De synode van de Nederlandse Gereformeerde Kerken zal zich bezinnen op het rapport omtrent homoseksualiteit. Een goede weg vinden om Bijbels-bewogen nabij te zijn in de pastorale nood, wat is dat moeilijk! De tijds-zee spoelt om ons allemaal heen, ook om het kerkverband. Wat brokkelt er af? Brokkelt het nog verder

af? Het is een snel eroderende kustlijn, kilometers zijn weggeslagen. Wat is er veel gebed nodig.

November ligt voor ons. Er komt nog een synode bijeen. De Christelijke Gereformeerde Kerken gaan spreken over kerk en kerkverband. In dat kerkverband waar het nu springtij is. We zien daar min of meer hetzelfde gebeuren als wat in de GKv gebeurd is. Blijkt gereformeerd kerkrecht in de CGK net zo erosiegevoelig als in de vrijgemaakte kerken? Wat is ook hier veel gebed nodig.

Ja, veel menselijks is inderdaad erosiegevoelig. Misschien was er ook in hoe wij in het verleden kerken en kerkverbanden hebben opgebouwd veel wat menselijk was. En alles wat mensenwerk is, kan uiteindelijk geen standhouden.

't Zijn zandkasteeltjes in de vloedgolven.

Maar verder landinwaarts staat in Skipsea een kerk. Gebouwd op de plek waar zo'n duizend jaar geleden al de eerste houten kerk stond. De oudste delen van het huidige gebouw zijn vele honderden jaren oud. En deze kerk staat in de steigers! Ze wordt hersteld, om de tand des tijds te doorstaan.

Dat vond ik een treffende metafoor, zo vlak voor november. Ja, de tijd beukt wel veel weg van wat wij zorgvuldig opbouwen. Maar de kerk zelf zal blijven bestaan, en ze kan ook nog wel weer in de steigers komen te staan om te re-formeren. Ook nu.

Want zelfs de poorten van de Gehenna zullen haar niet overmeesteren. ■

Milieu: een geestelijk probleem

“Laat bruisen de zee en alles wat daar leeft, laat juichen de wereld met haar bewoners. Laten de rivieren in de handen klappen en samen met de bergen jubelen.”
(Ps. 98:7,8)

“De schepping ziet er reikhalzend naar uit dat openbaar wordt wie Gods kinderen zijn (...) Wij weten dat de hele schepping nog altijd als in barensweeën zucht en lijdt.”

(Rom. 8:19-22)

De prognoses liegen er niet om. Als de aarde in het huidige tempo warmer blijft worden, staat ons steeds sneller opeenvolgend onheil te wachten: hittegolven, bosbranden, tornado's, overstromingen, vervuiling van leefgebieden, uitsterving van diersoorten, mislukte oogsten, vluchtelingenstromen, epidemieën.

Hoe is het zover gekomen met de schepping die in haar oorsprong door God 'goed' werd genoemd? Hoe komt het dat de ons toevertrouwde leefomgeving niet is zoals zij behoorde te zijn? Rebellen is de oorzaak, zegt de apostel Paulus. In plaats van God te eren door naar Hem te luisteren, jaagt de mens afgoden na waarvan hij kan weten dat die hem uiteindelijk in de steek laten. De inmiddels acuut geworden milieu-problematiek is dan ook mede een geestelijke kwestie. Daarvan wordt tot op de dag van Christus' majestueuze bevrijdingsdag bekering gevraagd. Maar laten we eerst nagaan wat er aan de hand is.

Uitbuiten in plaats van beschermen

Ons klimaat wordt voornamelijk bepaald door de zon. Wanneer het klimaat verandert, merken we dat aan het weer: temperatuur, neerslag, wind. Vroeger hadden veranderingen vooral natuurlijke oorzaken: zonactiviteit, ijstijden, vulkaanuitbarstingen. Maar sinds de industriële revolutie van medio de 18^e eeuw doet de mens er zelf aan mee.

Wat gebeurde er destijds? Kleinschalige, ambachtelijke productie ging over in het machinaal voortbrengen van goederen. Daardoor steeg de behoefte aan energie enorm. Daarin werd voorzien door het verbranden van fossiele grondstoffen: steenkool, aardolie, gas. De industrie trok veel mensen aan. Nieuwe bevolkingscentra moesten van voedsel worden voorzien. De agrarische sector groeide, en met het toenemende aantal koeien en varkens kwam er steeds meer van het broeikasgas methaan vrij. Het gevolg laat zich raden: de uitstoot van gassen als CO₂ in de atmosfeer nam sterk toe.

Koolstofdioxide houdt warmte vast, met als effect dat de temperatuur oploopt. Nu leert de praktijk dat er gevaar dreigt wanneer de gemiddelde temperatuur hoger wordt dan 29 graden. Wereldwijd bedraagt de gemiddelde temperatuur momenteel 17 graden en dus lijkt er weinig aan de hand. Maar wat heb je aan zo'n gemiddelde als je zelf in een oververhitte regio woont? Ten zuiden van de Sahara wordt gemiddeld 25 graden gemeten, in het Indiase binnenland is het 's zomers 40 graden. Momenteel wonen naar schatting zo'n 600 miljoen mensen in gebieden waar het te heet is voor een gezonde samenleving. Wetenschappers zeggen dat dit rond 2070 weleens voor een derde van de mensheid kan gaan gelden.

Wat die verontrustende prognose te maken heeft met 'beking'? Niet dat

we zouden moeten stoppen met het streven naar economische en technologische groei. De vooruitgang die de mens de afgelopen tweeënhalve eeuw heeft gemaakt, betekende dat armoede werd teruggedrongen en dat er betere gezondheidszorg, meer onderwijs en sociale zorg kwamen. Maar de keerzijde was dat velen verslingerd raakten aan consumptieve genoegens. Met weer als gevolg dat de aarde werd uitgebuit in plaats van beschermd.

Ernstige waarschuwingen

In 1972 werd door in de Club van Rome samengekomen wetenschappers en ondernemers ernstig gewaarschuwd. Hun rapport *Grenzen aan de groei* haalde een oplage van twaalf miljoen en werd in 37 talen vertaald. De groep concentreerde zich op het mogelijk opraken van grondstoffen doordat de westerse wereld economisch maar steeds wilde doorgroeien en er veel verspilling plaatsvond. Al vrij snel bleken sommige prognoses onjuist. Maar het rapport zette milieubescherming wel wereldwijd op de agenda. Duidelijk werd dat het samengaan van onbeteugelde expansie van productie, consumptie, wereldbevolking en milieuvervuiling verval van onze planeet zou betekenen. Om het tij te keren, zouden offers moeten worden gebracht.

In Nederland verscheen in 1976 de belangrijke studie *Kapitalisme en Vooruitgang* van Bob Goudzwaard (1934-2024). Hij stelde dat veel westerse maatschappelijke problemen hun oorzaak vinden in de combinatie van kapitalisme en vooruitgangsgeloof. Politici en economen waren op eigen gezag aan de slag gegaan. Ze beseften niet dat zij voor het aangezicht van God leefden. Ze negeerden het feit dat God de mens als tijdelijk beheerder, als rentmeester over al zijn bezit had aangesteld en ook voor het huishouden van de staat specifieke richtlijnen had gegeven.

Goudzwaard constateerde dat economische groei in veel kapitalistisch denken een autonoom functionerende kracht was geworden, losgemaakt van de zorg voor mens, dier en plant. Materialisme was uitgegroeid tot een haast religieuze vervanging van het beloofde geluk in God. Met alle bittere gevolgen van dien. Zo bleek het zelfreinigende vermogen van de natuur niet langer in staat de grootscheepse milieuvernietiging toereikend tegen te gaan. De mens zou zich moeten bekeren van zijn op steeds meer consumptie gerichte egoïsme.

Selectief discipelschap

Gold dit laatste alleen niet-gelovigen? Nee, zegt de bekende theoloog John Stott (1921-2011). Vaak toonden christenen een 'selectief discipelschap'. Bewust of onbewust kozen zij bij het volgen van Jezus voor ethische zaken waar de persoonlijke kosten laag waren. Zij keerden zich tegen abortus en euthanasie, maar lieten de inzet voor een gezond milieu over aan linkse groepen. Maar Christus is Heer over heel het leven, zegt Stott. God maakte voor Adam en Eva een prachtig land om er ook over te waken.

Nu is de Bijbel geen boek over de verhouding tussen economie en milieu. Maar we vinden er wel basisgedachten in over hoe met beide om te gaan. In Genesis wordt de pracht beschreven van zeeën en rivieren, bomen en planten, vissen, vogels en op land levende dieren, met als kroon op dit alles de mens. De psalmen getuigen daar ook van. Waarom zegt de wet van Mozes dat men een dorsende os niet moet muilbanden? Omdat het dier ook de gelegenheid moet krijgen om te eten. En denk aan het sabbatjaar. De Israëlieten mochten hun land zes jaar achter elkaar bewerken, maar moesten het in het zevende jaar met rust laten. De grond mocht niet worden uitgeput. Bovendien hoefde de mens niet altijd maar door te werken.

Hij moest ook van de opbrengst kunnen genieten.

Die opdracht is anno 2024 dezelfde gebleven. Maak je geluk niet afhankelijk van nog meer geld, nog meer luxe. Houd je innerlijk vrij. Behoed komende generaties voor milieuellende. Spreek elkaar aan op een gezonde levensstijl zonder daarbij in wetticisme te vervallen. Kies uit liefde voor de drie-enige God in eigen verantwoordelijkheid voor een Bijbels consumptiepatroon. Dat is wat evangelieheiliging wordt genoemd.

Niet in mineur

Tegelijk mag nadenken over het klimaat niet in mineur eindigen. Dat zou ondankbaar zijn voor wat de afgelopen vier decennia is bereikt in de strijd tegen luchtvervuiling en waterverontreiniging. De Europese Unie is hard bezig haar uitstoot van broeikasgassen terug te dringen. Geleidelijk zullen milieuschadelijke subsidies worden afgeschaft. Wereldwijd spant men zich in de bij het Klimaatakkoord van Parijs (2005) gestelde doelen voor 2030 te bereiken. Intussen weten we ook dat bij alle goede wil de mens de aarde niet in een paradijs kan veranderen. Daarvoor breekt de zonde te zwaar in op onze inspanningen. Een volmaakt schoongemaakte aarde moet wachten op de terugkeer van de Here Jezus Christus. "En Hij die op de troon zit, zei: 'Zie, Ik maak alle dingen nieuw'. En Hij zei tegen mij (Johannes): 'Schrijf, want deze woorden zijn waarachtig en betrouwbaar'" (Op. 21:5, HSV). ■

Uitleg van een bijbelgedeelte

**“Toen riepen
ze de HEER te
hulp, en de
HEER zond
iemand om hen
te bevrijden:
Ehud, de zoon
van Gera
uit de stam
Benjamin, een
linkshandige.”**

(RECHTERS 3:15A)

*De moord op koning Eglon
door de Israëlitische rechter Ehud,
uit: Speculum Humanae Salvationis, 1360*

Een linkshandige als Gods instrument

Gods linkshandige rechterhand – zo zou je Ehud kunnen beschrijven. Hij wordt namelijk door de auteur van het boek Rechters beschreven als een linkshandige (3:15). En interessant genoeg lijkt linkshandigheid karakteristiek te zijn geweest voor de stam Benjamin, de stam waar Ehud deel van uitmaakte. We lezen namelijk in Rechters 20:16 over zevenhonderd mannen uit Benjamin die linkshandig waren – linkshandige slingers die zo haarscherp konden mikken dat ze hun doel nooit misten. En in 1 Kronieken 12:2 vinden we weer een aantal linkshandige Benjaminiten – ze waren niet uitsluitend linkshandig (ze konden hun pijlen en bogen en slingers zowel met de rechter- als met de linkerhand hanteren), maar toch valt hun linkshandigheid op. In een tijd waarin linkshandigheid als onnatuurlijk en vreemd werd beschouwd, kwam dit verschijnsel vrij algemeen voor onder de stam Benjamin. Eigenlijk ironisch als je erover nadenkt, want de naam 'Benjamin' betekent letterlijk: 'zoon van mijn rechterhand'. Linkshandigheid was dus kenmerkend voor de nakomelingen van het rechterhandskind, Benjamin. En zo ontmoeten

we Ehud – Gods instrument om zijn volk te bevrijden, Gods rechterhand (de Benjaminit), maar die zijn linkerhand gebruikte om de vijand te verslaan. Wat is er dan precies gebeurd?

Achttien jaar dienstbaar

Israël deed opnieuw wat verkeerd was in de ogen van de HEER (een refrein in het boek Rechters). En daarom maakte de HEER hen tot een doelwit van Eglon, de koning van Moab. Eglon riep vervolgens de hulp in van de Ammonieten en de Amalekieten om Israël te verslaan. Dit moet pijnlijk zijn geweest. En erger nog, Eglon nam na zijn overwinning bezit van de Palmstad – dat was Jericho. Jericho: de eerste mijlpaal van Israëls verovering van het beloofde land, het symbool van de strijd van God voor zijn volk, is nu weer in handen van de heidenen. Achttien jaar lang is het volk dienstbaar aan Eglon, de koning van de Moabieten. Onderdeel van deze dienstbaarheid was dat het volk belasting moest betalen aan Eglon, waarschijnlijk één keer per jaar. De NBV heeft het over 'schatting',

maar het woord dat in het Hebreeuws wordt gebruikt betekent letterlijk 'offer' of 'offergave'. Op regelmatige basis moest het volk een offer brengen aan Eglon, een heidense koning; ze moesten een deel van hun bezittingen aan hem opofferen. Vernederend! Onaanvaardbaar voor het volk van God.

Deze keer wordt Ehud door het volk gedelegeerd om het offer aan Eglon te overhandigen. Uit het feit dat Ehud een heel team dragers meeneemt (3:18) kunnen we waarschijnlijk concluderen dat het offer bestond uit natuurlijke producten, wellicht een deel van de oogst die zojuist was binnengehaald. Hoe het ook zij, Ehud is de man die deze keer het offer aan Eglon moet brengen. Toen zij klaar waren, gingen Ehud en zijn mannen weer op pad. Maar op de terugweg draait Ehud zich om. Hij laat zijn mannen naar huis gaan, maar hij keert zelf terug naar de koning. En het is de moeite waard om op te merken waar hij zich precies omkeert. Vers 19 vertelt ons dat hij zich omkeerde bij de stenen beelden bij Gilgal. Gilgal – net als Jericho een belangrijke plaats. De lezer herinnert zich misschien nog dat Jozua,

nadat het volk de Jordaan was overgestoken, twaalf stenen uit de Jordaan liet ophalen en in Gilgal neerzette als herinnering aan het feit dat God Israël door de rivier leidde. En bovendien, zo zegt Jozua 4:24, was het een teken voor alle volken op aarde dat de HEER machtig is. Maar in Gilgal staan niet langer die twaalf stenen van Jozua centraal; nee, er zijn nieuwe stenen geplaatst, stenen beelden voor de afgoden. Het volk van Israël is de grote daden van de HEER vergeten, en is begonnen de goden van de Moabieten te dienen. Het volk van Israël is vergeten dat de HEER machtig is, en zoekt zijn kracht bij andere goden.

Keerpunt voor een linkshandige

Precies hier keert Ehud zich om – een opmerkelijk keerpunt. En koning Eglon voelt dat blijkbaar ook, want hij staat meteen klaar wanneer hij hoort waar Ehud vandaan komt. Eglon moet gedacht hebben: het is een boodschap van de goden; immers, Ehud komt net bij de stenen beelden vandaan. En zonder verder na te denken jaagt de nieuwsgierige Eglon al zijn bedienden de kamer uit en blijft alleen achter met Ehud. En dan onthult Ehud zijn ware motieven. Het is waar, hij komt uit Gilgal, maar hij heeft geen boodschap van de goden; zijn boodschap komt niet van de stenen beelden. Nee, hij heeft een boodschap van de God van die vergeten stapel stenen in Gilgal, de God van de opgedroogde Jordaan, de God van hemel en aarde. Gilgal wordt een keerpunt voor Ehud – de HEER wekt in hem de ijver om niet langer de afgoden te dienen, om niet langer offers te brengen aan een heidense koning, maar om een offer aan de HEER te brengen. Vanaf dat moment ontvangt koning Eglon geen offergaven

meer, maar wordt hij zelf het offer. Met dat doel maakte de HEER hem zo dik als hij was. Dit is ook waar de naam van Eglon naar verwijst; zijn naam betekent immers ‘jong kalf’ of ‘stier’. En waarschijnlijk is er ook een toespeling op het woord *agol*, dat ‘rond’ of ‘dik’ betekent. Eglon stopte zich vol met de natuurlijke producten die Israël aan hem betaalde – maar daardoor was de HEER bezig om hem voor te bereiden en vet te mesten. Eglons naam doet vermoeden dat hij een gemest kalf is, klaar om geslacht en geofferd te worden voor de bevrijding van Israël.

Op het moment dat de vetgemeste Eglon van zijn troon probeert op te staan om naar het geheime bevel te luisteren, grijpt Ehud zijn kans. Hij haalt plotseling met zijn linkerhand het zwaard tevoorschijn, dat hij onder zijn kleren had verborgen. Dit is het bedrog van de linkshandige – normaal gesproken wordt het zwaard aan de linkerheup bevestigd en vervolgens met de rechterhand eruit gehaald. Maar de linkshandige Ehud bevestigde het zwaard aan zijn rechterheup, waar de dienaren van Eglon het niet zouden hebben gevonden toen ze hem onderzochten. Vervolgens beschrijft de auteur tot in detail hoe Ehud een einde maakt aan Eglons leven: “Ehud trok met zijn linkerhand het zwaard van zijn rechterheup en stak het in Eglons buik. De kling verdween tussen de vetkwabben, die zich daarna ook om het gevest sloten” (vs. 21-22). En vergeet niet: het beste deel van elk offer was het vet – en Eglon had er meer dan genoeg van ... De lachwekkende verlegenheid van Eglons dienaren, die dachten dat de koning het toilet bezocht, geeft Ehud de kans te ontsnappen. Wanneer de dienaren eindelijk een sleutel halen en de deur van buiten openen, is Ehud al lang verdwenen. En dan lezen we in vers 26 deze opmerkelijk-

ke woorden: “Ehud passeerde de stenen beelden ...” We zouden kunnen zeggen: Ehud laat de afgoderij achter zich. Hij diende de HEER door de onderdrukker van het volk te doden. Nu wil hij ook niets meer te maken hebben met de afgoden van de Moabieten. En hij roept de rest van het volk op hetzelfde te doen.

Linkshandige rechterhand

Zonder de lijnen expliciet te maken, voelt de lezer waarschijnlijk aan dat er in dit verhaal enkele elementen zitten die steeds terugkeren (in dit hoofdstuk, maar ook verder in de Schrift) en die de moeite waard zijn verder te onderzoeken: de onderdrukking van Gods volk door een heidense koning; de rol van de afgoden en de stenen beelden; het brengen van offers – óf aan de HEER, óf aan een ander; de rol van de rechter om het volk te verlossen. Er zijn hier genoeg elementen om de lijnen naar het evangelie van Jezus Christus door te trekken. Maar uniek blijft de manier waarop de HEER in dit geval zijn volk verlost – Hij gebruikt het veelvuldig voorkomen van linkshandigheid onder de Benjaminiten, en door één zo’n linkshandige rechterhand wordt een dikke koning gedood en Gods volk verlost. Een bijzonder verhaal, waaruit blijkt dat woorden waarde hebben. Als we even wat dieper graven, ontdekken we het reliëf van het verhaal – een reliëf dat vaak verborgen zit in de woorden. ■

HYPER

Als het hyper wordt, wordt het er meestal niet prettiger op. Wanneer een lieve catechisante met een hoogrode bloes op de wangen het catechisatielokaal binnen kwam rennen met de kreet: "Ik ben vandaag weer zo hyper", zette ik me meestal schrap.

Als je gevoelig bent, kan dat je een aangenaam mens maken. Maar als je hypergevoelig bent, heb je daar vaak alleen maar last van. De mensen om je heen ook.

Het calvinisme is een leer die veel mensen diepgang en vreugde in het geloof brengt. Het is zo mooi op God gericht. Maar als het hyper wordt, raakt het geloof van de mens uit beeld en heb je bijbels gezien te maken met een ontsporing. Als het in de theologie over Dordt gaat, gaat het over de Dordtse synode en de Dordtse Leerregels. De bedoeling van die Leerregels is Gods verkiezing te overdenken “tot eer van Gods heilige naam en tot een levende troost van zijn volk”.¹ Maar als het hyper wordt, gaat de glans van de genade eraf en wordt de verkiezing samen met de verwerping een donkere dreigende wolk waarachter de zon van de genade is verdwenen.

Hyperdordt

Daar maakt dr. Gert van den Brink zich zo druk over dat hij, na *Dordt zoals je Dordt niet kende*² een tweede boek over deze materie schreef. Hierin pakt hij de zaak nog steviger aan, door de stelling dat veel gereformeerden Dordt belijden zonder de boodschap van Dordt te geloven. De complete titel van het boek is:

Hyperdordt.

Belijden zonder te geloven.

Het evangelie als redmiddel voor bevindelijk-gereformeerden.

Van den Brink wil met deze titel laten zien waar het mis gaat.

Zoals het calvinisme heeft te lijden onder het hypercalvinisme, zo hebben de Dordtse Leerregels te lijden onder “Hyperdordt”: een misvormde en verkeerde interpretatie van de Dordtse Leerregels, waardoor het onvoorwaardelijk aanbod van genade niet klinkt, de eenheid van evangelie, geloof en

levendmaking wordt doorbroken, de geloofszekerheid praktisch geen rol speelt en een specifieke visie op de plaats van de wet de theologische balans van de Dordtse leerregels verstoort.³

En als Van den Brink in *De Saambinder* de reactie van ds. Clements op zijn eerste boek heeft gelezen, constateert hij:

De zorgvuldige verwoording van de Dordtse Leerregels die zowel het remonstrantisme als het hypercalvinisme vermijdt, is ingeruild voor een deterministische opvatting over de eeuwigheid. Dat God middelen gebruikt zoals het evangelie, de prediking en het geloven, is uit het zicht verdwenen. De tijd wordt opgeslorpt door de eeuwigheid. Gods eeuwige raad wordt in de tijd niet uitgevoerd, maar slechts bekendgemaakt. Dordt is verworden tot Hyperdordt.⁴

Een reactie in het Reformatorisch Dagblad:

Die praktijk geeft mij ernstige zorg. Hoe is het mogelijk dat kerkgangers een leven lang in de kerk zitten zonder iets van de preek te begrijpen en dat ze daarmee tevreden zijn vanuit de gedachte: als de Heilige Geest gaat werken, dan gaan we het verstaan. Hoe is het mogelijk dat de cultuur in de gereformeerde gezindte zo is dat we blij zijn als mensen een keurig leven leiden binnen de grenzen van de wet en de traditie, maar dat het vaste en zekere geloof in Christus Jezus met argwaan wordt bekeken? Hoe is het mogelijk dat we mensen die deelnemen aan het heilig avondmaal kritisch bejegenen, terwijl eerlijk onbekeerd zijn normaal gevonden wordt? Hoe is het mogelijk dat kerkgangers na jaren trouwe kerkgang niet weten hoe ze zalig moeten worden en leven met de gedachte dat het voor hen wel niet zal zijn? Dat jongeren en ouderen leven met het gevoel dat gered worden iets is als een lot uit de loterij? Dat je erop kunt hopen maar de kans klein is?

Ds. W.J.C. van Blijderveen

Zuur

Door zijn eerste boek raakte Van den Brink in discussie met vooral de woordvoerders van de (oud-)Gereformeerde Gemeenten. Dat komt in dit boek uitvoerig aan de orde.

1 Dordtse Leerregels I, artikel 14.

2 *Dordt zoals je Dordt niet kende. Het aanbod van genade in de Dordtse Leerregels*, 2023. Zie mijn bespreking van dit boek, 'God meent altijd wat Hij zegt', in: *Nader Bekeken*, jrg. 30, nr. 12, p. 444-447.

3 *Hyperdordt*, p. 9 en 257.

4 *Hyperdordt*, p. 141.

5 Dr. W.G. de Vries in *Verzamelde werken van K. Schilder 1944-1945*. Te lezen via https://www.dbnl.org/tekst/schi-008verz04_01/schi-008verz04_01_0002.php

6 *Reformatorisch Dagblad*, 9 januari 2024.

7 Tim Keller, *Centrum kerk. Het evangelie middenin je stad*, p. 344-345, geeft interessante gedachten over het onderwerp 'Het evangelie en de polemiek'.

Maar zijn zulke persdiscussies een boek waard? Stijgt het boven welles-nietes uit? Is er een meerwaarde? Wordt er op een goede toon gediscussieerd?

Het is goed om te discussiëren, omdat de bijbelse leer dat waard is en omdat je elkaar kunt opbouwen en opscherpen. Maar het blijkt erg moeilijk om dat goed en liefdevol te doen. Professor dr. K. Schilder polemiseerde scherp. Hij zag dat als recht doen aan de waarheid, ja, zelfs als een deel van je geloof waarin je aan God en zijn Woord recht wilt doen. Hij zei het zo: “Want naar mijn stellige meening bekeert zich heden niet, wie niet polemiseert”. Maar zijn schoonzoon W.G. de Vries schrijft dat tegelijk door velen werd erkend dat hij in zijn persoonlijke omgang de vriendelijkheid, behulpzaamheid en eenvoud zelf was. “Dan is hij een *lam*. Nauwelijks klautert hij in de pen, of hij wordt een *leeuw*.” Daarom werd hij eens getypeerd als ‘de-polemicus-met-het-tere-hart’.⁵ Maar over deze romantische typering van Schilder en over zijn polemieken zijn de meningen verdeeld.

Als je in *Hyperdordt* de weergave van de discussies leest en wat meekrijgt van alle stof die het heeft doen opwaaien, ga je je afvragen wat een goede polemieken is. Wat kunnen we leren uit deze polemieken?

Polemiek

Ten eerste is het van belang je in een gesprek of discussie te richten op de inhoud. Vaak gaat het niet meer over de inhoud, maar over de vorm. Dan hoor je dat je het niet op die manier of op dat moment had moeten zeggen. Dat wordt vaak gebruikt als een afleider – ambtsdragers weten daar alles van. De ambtsdrager die vanuit de liefde van Christus wil vermanen wordt dan geframed als de botterik die op het verkeerde moment en ook nog op verkeerde toon zijn boodschap brengt. Dat gebeurt in deze discussie ook. Er is veel heisa over de toon van Van den Brink. Zijn reactie is terecht: “Men noemt mij remonstrants, gefrustreerd, eenzijdig en gevaarlijk. Maar al zou dat allemaal waar zijn, dan nog is het geen weerlegging van de aanklacht die ik heb uitgesproken”.⁶

Hoe voer je goed een discussie?

Ten tweede moet je in de hitte van de strijd je niet laten verleiden om met minachting of sarcasme te spreken.⁷ Ik

noem een voorbeeld. Als Van den Brink in *Hyperdordt* suggereert dat een docent van de Gereformeerde Gemeenten zijn zaakjes niet op orde heeft, is dat er wel eentje onder de gordel. Je kunt gelijk hebben zonder dat je het moet zeggen. Dit soort gehakketak staat ver af van het eigenlijke onderwerp, namelijk het aanbod van de genade, met de vraag: meent God wat Hij zegt? Mag ik echt als zondaar bij zo’n heilige God komen en erop vertrouwen dat ik geaccepteerd word?

Als de discussie scherper wordt en als de deelnemers op de man gaan spelen, wordt het tijd om ermee te stoppen en in gesprek te gaan. Dat stelt Van den Brink ook voor in zijn nieuwste boek. Dat is mooi, maar wat mij betreft een boek te laat. Want nu worden we in dit boek met al die discussies en uithalen geconfronteerd. Voor mij had dat er niet in gehoeven. Maar gelukkig is er meer te zeggen over dit boek. Je moet even door de zure appel heen bijten.

Na het zure het zoet

Ondanks alle discussies met naam en toenaam blijft er in dit boek veel moois over. Van den Brink laat op een heldere manier nieuw licht vallen op het mooiste van de Dordtse Leerregels. Bijbelteksten gaan spreken. De Reformatie komt tot leven, met name via veel citaten van Luther.

Door Luther op deze manier in de strijd te gooien zet je het wel op het niveau van: wel of geen evangelie. Dat is zwaar aangezet maar ik denk dat het daar inderdaad om gaat en dat dr. Van den Brink inhoudelijk sterk bij de Reformatie aansluit. Er is bijvoorbeeld een apart hoofdstuk over hoe je volgens Luther de wet en het evangelie van elkaar moet onderscheiden. Het is prachtig en krachtig om te lezen. Hoe

vaak worden niet evangelie en wet door elkaar gehaald, met alle gevolgen van dien in bijvoorbeeld de opvoeding van de kinderen?

Het echte geloof

Ook Wilhelmus à Brakel komt aan het woord in een apart hoofdstuk. Dat is mooi materiaal, uit de tijd dat er in Nederland een discussie was rond dominee Jean de Labadie. Gereformeerde predikanten als Jacobus Koelman en Wilhelmus à Brakel klommen in de pen om aan te wijzen waar het fout ging bij deze gevierde prediker. Het ging met name over de leer van de kerk, maar ook speelde een rol wat het geloof betekent. De Labadies opvolger Pierre Yvon zegt dat je niet zomaar Christus aan mag nemen. Je moet eerst een tijd berouwvol zijn. Je moet af van je eigenliefde. Je moet af van je verlangen om gered te worden. Dan mag je naar Christus, als je jezelf leeg hebt gemaakt van al die verkeerde gedachten en verlangens.

À Brakel stelt dat je op deze manier de mensen bij Christus weghoudt. Daar draait het om in deze hele discussie tussen dr. Gert van den Brink en de broeders van de Gereformeerde Gemeenten.

Het is mooi en troostvol te lezen hoe À Brakel je aanspoort naar de Heiland te gaan:

Wij bedoelen ... iemand te bewegen tot de eigenlijke daad van het geloof zelf, om nu, nú over te gaan in het genadeverbond; om nu, nú Jezus aan te nemen met een waarachtig zaligmakend geloof en om nu, nú de kracht van een levend geloof deelachtig te worden.⁸

Op de vingers getikt

Er is genoeg te leren uit dit boek. Zo wordt sterk de nadruk gelegd op het Woord dat een kracht is door de Heilige Geest. Een mens kan het geloof nooit aannemen – dat is het gelijk van (oud-)gereformeerden –, maar in het Woord komt kracht mee om te kunnen aannemen. Niemand kan over water lopen, maar Jezus' Woord geeft draagkracht.⁹ Dat is de geweldige kracht van de Geest. Ook ik voelde me op mijn vingers getikt. Ik weet dit wel, ik bid vaak om de Geest voor de preek, maar ik ga er te weinig van uit dat er dus echt wat gebeurt.

Luther verwerpt met kracht de gedachte dat de Geest slechts sporadisch werkt. Het is pertinent onwaar dat het Woord heel veel wordt gepreikt, maar dat de Geest zich slechts af en toe bij het Woord voegt waardoor het krachtadig is. Woord en Geest gaan samen, maar de goddelozen weigeren het Woord als het Woord van God te beschouwen.¹⁰

Je doet je best en laat het aan God over, denken we vaak. Fout, je preekt Góds Woord en dus spreekt en werkt de Geest – het brengt leven of het brengt de dood. Het is de kracht van God zoals Jesaja 55 zegt. De Dordtse Leerregels hebben deze tekst mooi verwerkt:

De almachtige werking van God waardoor Hij ons natuurlijk leven voortbrengt en in stand houdt, sluit het gebruik van middelen niet uit, maar vereist die juist. Daarmee heeft God immers naar zijn oneindige wijsheid en goedheid zijn kracht willen uitoefenen. Zo is het ook met de bovennatuurlijke werking van God waardoor Hij ons opnieuw geboren doet worden: deze sluit niet uit en neemt evenmin weg het gebruik van het evangelie, dat de wijze God tot zaad van de wedergeboorte en voedsel voor de ziel bestemd heeft.¹¹ ■

⁸ *Hyperdordt*, p. 253.

⁹ Een sprekend voorbeeld, uit een video waarin iemand die niet in de Gereformeerde wereld is opgegroeid een interessante kijk geeft op de discussie: https://www.youtube.com/watch?v=cW1z18o_TuU&t=15.

¹⁰ *Hyperdordt*, p. 137.

¹¹ Dordtse Leerregels hfst. III/IV, par. 17.

N.a.v.:

Dr. G. van den Brink, *Hyperdordt – Belijden zonder te geloven*, Uitg. Geloofstoerusting Publicaties, Ede, 2024, EAN-code: 9789492941855, 264 pag., prijs: € 16,90.

GELOVIG NADENKEN OVER DE CRISIS

Bovenop de torenhoge stapel boeken over de klimaatcrisis is er nu een bundel gelegd vanuit de school en stroming van de 'christelijke filosofie'. Het is een weldadige bijdrage, waarin je als christen veel Bijbelse wijsheid herkent.

De titel, *Laat de aarde juichen*, zet meteen de toon. Deze woorden komen rechtstreeks uit Psalm 97 en staan in iets andere vorm in de Psalmen 98 en 100. Het 'juichen' in de titel staat op het omslag met extra grote letters, uitbundig. Alarmisme voert in dit boek niet de boventoon, en ook de menselijke verantwoordelijkheid staat in een breder kader.

Vaderhand

Drie basisideeën vormen een rode draad die de uiteenlopende artikelen verbindt. De eerste is de idee van een 'dragende grond'. Daarin klinkt de belijdenis van Gods voorzienigheid door. 'Dragende grond' omvat meer dan het in dit verband doorgaans gebruikte 'schepping'. Het vermijdt het deïsme, dat neerkomt op: God heeft de wereld eenmaal in gang gezet en die loopt nu verder op zichzelf volgens ingeschapen natuurwetten, als een uurwerk. Die voorstelling klinkt vaak door in het klimaatdebat vandaag: een eenmaal gegeven wereld, een 'natuur', die nu in onze handen ligt, waar wij het bewind over voeren en waar wij het dan ook mee moeten doen. Nee, God heeft de wereld niet alleen in het begin geschapen, Hij regeert er nog steeds over en zorgt ervoor. Met zijn voorzienigheid; met zijn vaderhand – die woorden uit de belijdenis zal een filosoof niet gauw gebruiken, maar de christen-lezer vult ze makkelijk in.

Verbleken

De tweede basisidee is 'participatie in de ontwikkeling en ontplooiing van het bestaande'. Meestal wordt dat

rentmeesterschap genoemd. Maar deze (over-)bekende term is in de praktijk wat verbleekt om vervolgens een verkleurde invulling te krijgen. Met de nieuwe omschrijving – de mens participeert, hij neemt deel aan het beheer – wordt voorkomen dat de eigenaar, de Heer op de hemelse troon, achter de rentmeester naar de achtergrond verdwijnt – dat gebeurt makkelijk in de huidige discussie. De termen 'ontwikkeling en ontplooiing' gaan dan wel weer terug achter het motief voor de term 'rentmeesterschap': ze klinken expansief, terwijl we als goede beheerders vandaag juist in veel opzichten moeten terugsnijden en kappen.

Ten slotte is er de idee van de noodzaak tot transformatie. Dat zet ons even stil om na te denken, een belangrijke waarde te midden van het geroep: we zijn eigenlijk al te laat en het is alle hens aan dek en de handen uit de mouwen! Wij hebben transformatie nodig: impliciet wijst dat op de noodzaak tot bekering.

Poëzie

Henk Jochemsen analyseert het moderne denken. Hij stelt dat dit weliswaar de indruk wekt dat we overgegaan zijn van het religieuze geloof naar het rationele denken, maar dat het net zo goed als het geloof een religieuze, levensbeschouwelijke wortel heeft. Het berust op een diep gewortelde *seculier*-religieuze overtuiging. Jochemsen wijst op 'het heilige' en daarmee op God die door het kruis van Christus

**Met zijn voorzienigheid;
met zijn vaderhand - die woorden
uit de belijdenis zal een filosoof
niet gauw gebruiken, maar de
christen-lezer vult ze makkelijk in**

de wereld vernieuwt, transformeert, herschept. Dat bewaart ons voor een ecologische utopie. De schepping als kunstwerk vraagt erom, zo bekeken te worden dat de Kunstenaar erin zichtbaar wordt; er hoort natuurpoëzie bij, te beginnen in Psalmen.

Tussen haakjes, ik zou voorzichtig zijn met de term 'het heilige'. Dat krijgt vandaag makkelijk (zij het niet in dit boek) de klank van het 'numineuze', dat wat ontzag inboezemt, zoals Rudolf Otto erover geschreven heeft. Het kan dan ingevuld worden met de natuur, 'de schepping', alles wat wij op deze aarde van superieure waarde vinden. Het is door christenen dan ook wel geplakt op het huwelijk en de waarheid. We kunnen het woord beter, in navolging van de Bijbel, beperken tot wat in directe relatie staat tot dé Heilige en zijn eredienst.

**'Het heilige'. We kunnen het woord
beter, in navolging van de Bijbel,
beperken tot wat in directe relatie
staat tot dé Heilige en zijn eredienst**

Samen met Jochemsen redigeert Jan van der Stoep de bundel. Ze schrijven een inleiding en een epiloog. Van der Stoep schrijft met 'Vrees en beven' het meest bezorgde artikel. Hij luidt de alarmbel en spreekt van disruptie: mogelijk beleven we een kantelpunt in de geschiedenis. Verder schrijven ze samen een artikel over duurzaamheid en klimaatverandering, dat om een voor mij onduidelijke reden als bijlage is geplaatst. Ook dit stuk benadrukt de ernst van de problematiek.

Verabsoluteringen

In verscheidene artikelen klinkt een aantal basisideeën uit de christelijke filosofie van Dooyeweerd door. De wereld vertoont een gegeven orde. Er is verscheidenheid binnen de schepping, de natuur: je kunt niet mensen en dieren over één kam scheren. God heeft de wereld wetten opgelegd; daarin spreekt zijn verbondstrouw, die van de mens een antwoord vraagt.

Tegelijkertijd is deze wijsgerige school in dit boek herkenbaar in de afrekening met dualismen, zoals een tegenstelling tussen mens en natuur, of een vijandige relatie tussen God en (geschapen) wereld. Ook verabsoluteringen, zoals pantheïsme en vergoddelijking van de natuur, worden ontmaskerd. In plaats daarvan komen genuanceerde en fijnzinnige

analyses van onderlinge verhoudingen. Verder worden er enkele rake pijlen afgeschoten op maakbaarheidspretenties.

Stakeholders

Ik ga niet op elk artikel afzonderlijk in. Het tweede deel van het boek bevat praktijkvoorbeelden uit diverse sectoren. Het hoofdstuk over kringlooplandbouw vertelt de geschiedenis van een blikvernuwing: het was wel bekend dat de bodem organisch materiaal zoals mest nodig had, maar men begon ervan uit te gaan dat het alleen op de nutriënten (voedingsstoffen) aankwam. De kunstmest ging heersen, met kwalijke gevolgen. Transformatie is nodig naar kringlooplandbouw; daarvoor is meer arbeid nodig en zo kunnen er weer meer boeren werken. Ook in de industrie is de blik vernauwd, tot technologische en economische waarden. In de praktijk van de industrie moeten ook andere waarden een rol spelen: ecologische, sociale (de omgang tussen mensen en afdelingen binnen een bedrijf), morele en religieuze waarden. Aan de hand van een casus haalt Maarten Verkerk de waarden van stakeholders naar voren, die wel meespeelden, maar niet geaccentueerd werden. Er is een bredere visie nodig, op mens, natuur en samenleving, een paradigmawisseling, iets wat door Kuhn in zijn invloedrijke boek daarover al 'beking' is genoemd.

Verwoesting

Bijzonder interessant vond ik de bijdrage uit Ghana over hoe een inheems volk omgaat met de aarde. De aarde

wordt benaderd als een geest. De principes van rechtvaardigheid, zelfbeheersing en respect en het rekening houden met komende generaties kunnen ons stimuleren. Er zijn taboedagen, die een rust vragen als op een sabbat. Ook voor wie geen invloed heeft op technologische en dergelijke processen is de mentaliteit belangrijk. De auteur erkent dat door de kolonisatietijd het christelijk geloof enige invloed kan hebben gehad.

Laat de aarde juichen is een fijn boek om te lezen. De filosofische schrijftrant stelt natuurlijk wel eisen aan de lezer, maar de warmte van de christelijke overtuiging tilt het boven dorre wetenschappelijke literatuur uit. De artikelen zijn niet te lang en het boek is gelardeerd met een paar kortere, meer weblogachtige bijdragen. Alleen één vraag tot slot. De oorspronkelijke drieslag van deze filosofische school was 'schepping – zondeval – verlossing'. Nu krijgt het verschijnsel 'zonde' impliciet wel aandacht in dit boek (zoals algemeen in het hedendaagse denken over aarde en klimaat), maar de zondeval is teruggeweken, inclusief de diepte en de wereldwijde verbreiding van de zonde. Jochemsen glijdt vlotweg over de heidense voorgeschiedenis van het christelijk

Europa heen. Het geeft het perspectief iets optimistisch. De problematiek is ernstig, maar wordt overstraald door het uitzicht op een totale vernieuwing. Ik mis het aspect van een verwoestend en definitief oordeel van God. Dat neemt in het bijbelse geschiedenisbeeld een onmisbare plaats in, met kosmische dimensies. Heeft de crisis waar wij vandaag bezorgd over zijn misschien daarmee te maken? Is de mens toch niet de enige verwoester? Wellicht een onderwerp voor een aparte studie.

Christelijke filosofie

De term 'christelijke filosofie' wordt gebruikt door de Stichting voor Christelijke Filosofie. Het is een beweging die teruggaat op de grondlegger Herman Dooyeweerd. Hij noemde zijn denksysteem de 'Wijsbegeerte der Wetsidee'. Hieromheen stond de Vereniging voor Calvinistische Wijsbegeerte. Dooyeweerd was sterk beïnvloed door Abraham Kuyper en werkte aan de (destijds gereformeerde) Vrije Universiteit. Later is een tijdlang de naam 'Stichting voor Reformatorische Wijsbegeerte' gebruikt. Ook veel vrijgemaakten sloten zich bij deze school aan. K. Schilder leverde kritiek. Over de discussie schreef Dr. Jochem Douma *Kritische aantekeningen bij de wijsbegeerte der wetsidee* (1976).

De benaming 'christelijke filosofie' vind ik (PH) wat lastig hanteerbaar: vroeger schreven we zo'n naam ter onderscheiding met beginhoofdletters, maar is het niet ietwat pretentius om je eigen filosofische school 'de christelijke' te noemen?

N.a.v.:
Henk Jochemsen
en Jan van der
Stoep (red.), *Laat
de aarde juichen*.
*Duurzaam beheer
van de schepping*, Buijten en
Schipperheijn
Motief, Amster-
dam, 2023, EAN
9789463692533,
219 pag.,
prijs € 21,90.

Meeleven

Op 13 september overleed Rianne Gort-Mollema. Rianne was de echtgenote van Wilbert Gort, de vormgever van Nader Bekeken. Als bestuur en redactie willen we ons medeleven betuigen met Wilbert en hun drie dochters. We bidden voor hen om de nabijheid van de HEER, die gezegd heeft: "Wie mij aanroept, geef Ik antwoord, in de nood zal Ik bij hem zijn".

ONVERBONDEN LEVEN IS LEVEN IN EENZAAMHEID WIE KAN HELPEN?

Onder de titel *Suicide, als het leven een loden last wordt* verscheen opnieuw een boek onder redactie van Hanneke Schaap-Jonker, met als mederedactieleden Ewoud de Jong en Matthias Jongkind. Negen andere deskundigen schreven mee.

Hanneke Schaap is rector van het Kennisinstituut christelijke ggz en bijzonder hoogleraar klinische godsdienstpsychologie aan de Vrije Universiteit van Amsterdam. Ewoud de Jong is psychiater en geneesheer-directeur van Eleos en Matthias Jongkind is klinisch psycholoog en psychotherapeut.

Het is bijzonder te waarderen dat er vanuit christelijk perspectief onderzoek wordt gedaan, en wordt nagedacht en geschreven over moeiten van psychische aard, waaronder suïcidale gevoelens.

Suïcide is van alle tijden; tegelijkertijd is het een diep ingrijpend probleem voor allen die ermee te maken hebben. Als je het hebt meegemaakt laat het je nooit meer los, ook al wordt het 'loodzware' misschien van minder gewicht.

Het boek is bedoeld voor hen die worstelen met suïcidale gevoelens, voor mensen die met hen verbonden zijn – familie, sociale en kerkelijke omgeving – en voor nabestaanden. Door (actuele) informatie te geven en praktische handreikingen te bieden, willen de schrijvers hun een stem geven en het stigma van schaamte en schuld doorbreken.

Ervaringsverhalen

Het boek begint met vier aangrijpende, herkenbare ervaringsverhalen (met gefingeerde namen): van iemand die suïcidaal is, van de echtgenote van een man die suïcidaal is, van de moeder van een kind dat suïcide heeft gepleegd en van een predikant die te maken krijgt met suïcide gepleegd door een van zijn catechisanten. Het is goed om van de beschreven situaties in hun volle omvang kennis te nemen; in het boek wordt er regelmatig op teruggegrepen.

We gaan nu kort de hoofdstukken bij langs.¹

Suïcidaliteit

Hoofdstuk 1 beschrijft wat 'suïcidaliteit' of 'suïcidaal gedrag' inhoudt: 'het geheel aan gedachten, voorbereidingshandelingen en pogingen die een zekere intentie uitdrukken om zichzelf te doden'. Het gaat dus om handelin-

gen én gedachten. Als je leeft met (ernstige) suïcidaliteit lijkt er geen ruimte meer te bestaan voor voldoende verbonden-zijn met andere mensen en soms ook met God. Je leeft dan in eenzaamheid die in zijn ergste vorm nog maar één uitweg kent: uit dit leven stappen.

Suïcidaliteit is er niet plotsklaps (al lijkt dat soms wel zo voor nabestaanden), het ontwikkelt zich. Jezelf tot last voelen voor geliefde anderen, en er alleen voor staan zijn twee

Bij suïcidaliteit gaat het om handelingen én gedachten

ingrediënten die je gevoelig kunnen maken voor de gedachte dat je niet meer wilt leven. Ze kunnen zo sterk worden dat je er helemaal in komt vast te zitten, als in een fuik.

Extra omstandigheden, zoals het plotseling overlijden van een geliefde of het wegvallen van werk, kunnen suïcidaliteit verergeren. Vaak is ook een psychiatrische stoornis aanwezig, bijvoorbeeld een depressie, waardoor het licht aan het einde van de tunnel gedoofd lijkt.

De schrijvers van dit en van andere hoofdstukken wijzen op verschillende beschermende omstandigheden, zoals (enige) verbondenheid met anderen en het leren omgaan met eigen emoties.

Gelukkig zijn er veel mensen die met suïcidaliteit te kampen hebben gehad, en met wie het jaren later een stuk beter gaat.

Handvatten

Hoofdstuk 2 biedt handvatten voor het gesprek over suïcidaliteit en voor de omgang met mensen die suïcidale gedachten hebben. Het gesprek aangaan is niet eenvoudig, maar belangrijk is dat je 'echt' bent in je contact met de ander. Voor de betrokkene kan het helpend zijn, zijn suïcidale gedachten te delen zonder dat hij veroordeeld wordt. Met een sprekend voorbeeld wordt inzicht gegeven in de manier waarop suïcidaliteit zich opbouwt – hoe de betrokkene overspoeld raakt door negatieve gedachten en geen toekomstperspectief meer ziet. Je kunt de betrokkene helpen door hem te leren acties in te zetten om verdere terugval in het suïcidale gedrag te voorkomen. Bijvoorbeeld: de betrokkene komt er uit zichzelf niet toe om te gaan wandelen, maar als een naaste het initiatief neemt lukt het samen wel.

¹ Waar 'hij' staat, kan ook 'zij' gelezen worden. Waar gesproken wordt over 'betrokkene', bedoelen we degene die leeft met suïcidaliteit.

Naasten

Hoofdstuk 3 is geschreven voor naasten van mensen met suïcidaliteit. Zij hebben vaak te maken met een scala aan gevoelens, zoals de druk van je verantwoordelijk voelen, alsof jij de suïcide kunt voorkomen. Dat kun je niet, zegt de schrijfster. Vergaande controle helpt niet om de suïcidaliteit te verminderen. Wel kun je op bepaalde signalen letten. Hiervan worden voorbeelden gegeven. Ook moet je suïcidale uitspraken altijd serieus nemen. Probeer met een open houding met elkaar in gesprek te komen en ondersteuning te bieden.

De schrijfster gaat in op de hulp die je als naaste kunt zoeken, op de geheimhoudingsplicht en de samenwerking tussen verschillende zorgverleners. Verder worden verschillende geloofsaspecten besproken. Geloof je dat iemand die suïcide pleegt naar de hemel gaat óf geloof je dat suïcide een onvergeeflijke zonde is? Dit maakt verschil voor hoe je met de situatie omgaat.

Rouw

Jaarlijks krijgen tienduizenden Nederlanders in hun omgeving met suïcide te maken. Suïcide is des te ingrijpender naarmate mensen meer aan elkaar gehecht zijn en het leven met elkaar deelden.

De auteurs van hoofdstuk 4 stellen dat zich, net als bij rouw in het *algemeen*, allerlei gevoelens afwisselend of tegelijkertijd laten gelden, zoals boosheid, ontkenning, aanvaarding. Je wordt als het ware heen en weer geslingerd tussen twee realiteiten, die van het verlies en die van het doorgaan. Maar na suïcide zijn er ook *specifieke* kenmerken van het rouwen (we gebruiken dit woord liever dan 'rouwproces'), die het ingewikkelder en moeilijker kunnen maken. De auteurs gaan kort in op de positie van kinderen en vragen aandacht voor het verder leven van naasten na suïcide van hun geliefde en de ondersteuning die je kunt geven.

Na suïcide zijn er specifieke kenmerken van het rouwen, die het ingewikkelder en moeilijker kunnen maken

Christelijke visie

Hoofdstuk 5 biedt een christelijke visie op suïcide. Hierbij gaat het erom dat het leven een geschenk van God is, dat het daarom bescherming verdient en dat suïcide hiermee in strijd is. In de werkelijkheid van het bestaan krijgen mensen te maken met gebreken en ziekten; ook psychische ziekten. Het antwoord hierop is de komst van Jezus, Gods Zoon die mens geworden is. Hij werd verraden, geslagen, verlaten en gekruisigd. Zijn dood en opstanding openen de weg naar verlossing. Het christelijk geloof nodigt mensen uit om pijn, worstelingen, schuld en gebrokenheid bij God te brengen en

Geef de geloofsdimensie van genezing en heling, die je met de betrokkene mag delen, een stem

zijn liefde en genade te ervaren. Bij psychisch lijden is het moeilijk dit perspectief te blijven zien. Er wordt een overzicht gegeven van de suïcides die in de Bijbel voorkomen en van situaties in de Bijbel waarin sprake was van een doodswens, maar de weg naar leven werd gevonden. Suïcides komen ook onder gelovigen voor, zij het minder dan bij ongelovigen. Het maakt uit hoe je gelooft. De schrijver van dit hoofdstuk beveelt aan om de geloofsdimensie van genezing en heling, die je met de betrokkene mag delen, een stem te geven. Onder verwijzing naar Jakobus 1:2-5 stelt hij:

“Jakobus kent en benoemt de zorgen en noden, houdt vast aan het levensdoel van een christen en verbindt door gebed de beproefde aan God als bron”.

Geschiedenis

In hoofdstuk 6 is een overzicht te vinden van het denken over suïcide in de geschiedenis, van de antieke tijd tot nu. Diverse aspecten krijgen de aandacht: autonomie over het eigen leven (zelfbeschikking) als een karakteristiek van het humanisme; het maken van onderscheid tussen dader en daad in de tijd van de Hervorming (Luther en Calvijn); het decriminaliseren van zelfdoding in de tijd van de Franse Revolutie (1789-1799), waardoor het accent verschoof van zonde en duivel naar ziekte. Ook komen de gevolgen van het verlies van normen en waarden en de invloed van het zelfbeschikkingsdenken aan de orde. De schrijver noemt de filosofen Durkheim, Nietzsche en Camus en hun invloed op de theologie van onder meer Kuitert (overleden in 2017). Met een nadrukkelijke afwijzing van het zelfbeschikkingsrecht benadrukt de schrijver dat voor wie suïcidaal is, krachtig ingezet moet worden op hulp en empathie.

Pastoraat

Hoofdstuk 7 gaat over pastoraat bij suïcidaliteit en suïcide. De schrijver stelt dat pastoraat zich beweegt tussen troost en vermaning en functioneert in het licht van de eeuwigheid. Hij vraagt aandacht voor een goede lusterhouding en een niet bij voorbaat veroordelende houding van de pastor. Hij schrijft over het pastoraat na een

suïcide, het leiden van de rouwdienst en aandacht voor de nabestaanden. Hij wijst erop dat het na een suïcide nog moeilijker is om met elkaar te praten over verlies en rouw dan in andere situaties. Verder gaat hij in op een aantal vragen, zoals welke aandacht je geeft aan de uiteindelijke bestemming van betrokkene en hoe je als pastor omgaat met je empathie naar nabestaanden. Hij sluit het hoofdstuk af met het wijzen op de enige troost van Christus, die het gehavende leven binnenstroomt.

Kinderen, jongeren, ouderen

Hoofdstuk 8 gaat over suïcidaliteit bij kinderen. Dit is heel aangrijpend voor het kind zelf en zijn ouders. De schrijver roept op om alert te zijn. Denken aan doodgaan kan een eerste stap zijn naar plannen om zelf een eind aan het leven te maken. Maar niet elk denken over de dood is suïcidaliteit, al is moeilijk te bepalen wanneer het wel of niet het geval is.

De gevolgen van het verlies van normen en waarden en de invloed van het zelfbeschikkingsdenken komen aan de orde

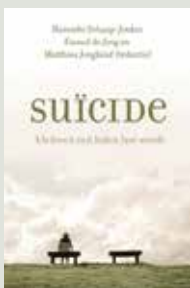
Hoofdstuk 9 gaat over jongeren van twaalf tot twintig. Zowel in hoofdstuk 8 als in dit hoofdstuk worden risico- en beschermende factoren besproken. De schrijvers bieden handreikingen om meer zicht te krijgen op de aan- of afwezigheid van suïcidaliteit bij jongeren. Ook beschrijven ze specifieke kenmerken van deze leeftijdsgroep en wat zich in het bijzonder in de puberteit kan voordoen. Hoe gaan ouders en kinderen met elkaar om? Zijn ouders te veel op hun kinderen betrokken of hebben kinderen het gevoel dat ouders niet in hen geïnteresseerd zijn?

Hoofdstuk 10 gaat over ouderen. Suïcidaliteit komt vooral onder hen voor. Er worden diverse, in zekere zin voor de hand liggende, mogelijke oorzaken genoemd, die we herkennen uit de literatuur over ‘voltooid leven’: onder meer fysieke en psychische gezondheidsproblemen, verlies en

rouw, verlies van werk, en vooral eenzaamheid en sociale isolatie. De auteur beschrijft hoe je suïcidaliteit bij ouderen kunt herkennen en welke plaats het pastoraat en de kerkelijke gemeente hierbij innemen. Er worden suggesties gedaan om ouderen in de kerkelijke gemeente blijvend bij activiteiten te betrekken.

Hulpverlening

De auteurs van hoofdstuk 11 schrijven over verschillende aspecten van professionele hulpverlening. Ze wijzen op het belang van blijvende aandacht van en samenwerking met de pastor, maar ook op de noodzaak om daarbij de onderscheiden posities van het pastoraat en de professionele hulpverlening in het oog te houden. In het pastoraat staat het geloofsperspectief centraal; in de professionele hulpverlening het gezondheidsperspectief. Voor wat betreft dit laatste wordt kort ingegaan op het wettelijk kader. In aparte kaders wordt aangegeven wat je kunt doen als iemand suïcidale gedachten of gevoelens heeft en hoe je hulp kunt inschakelen.

N.a.v.:
Hanneke
Schaap-Jonker,
Ewoud de Jong &
Matthias Jong-
kind (red.), *Suicide,
als het leven een
loden last wordt*,
KokBoekencen-
trum Non-Fic-
tie, 2024, ISBN:
9789043540407,
160 pag.,
prijs: € 18,99.

Korte slotbeschouwing

Suicide, als het leven een loden last wordt is een goed leesbaar en informatief boek over een moeilijk onderwerp. Het geeft bruikbare praktische aanwijzingen, niet alleen voor hen die betrokken zijn bij het pastoraat, maar voor allen die te maken hebben met mensen met suïcidaliteit. Helpen blijft een kunst, die je moet blijven beoefenen om je vaardigheid op peil te houden en waarvoor het gebed om liefde, wijsheid en geduld een vereiste is.

Dat suicide ook zorgprofessionals niet onberoerd laat, blijft in dit boekje buiten beschouwing. Ook valt op dat de specifieke aandacht voor ouderen beperkt is, hoewel gesteld wordt dat suicide veel voorkomt onder deze groep. Aspecten van voltooid leven en euthanasie vallen grotendeels buiten beschouwing.

Suicide heeft veel te maken met gebrek aan (wezenlijke) verbinding met andere mensen, wat leidt tot eenzaamheid, met name ook onder ouderen. Soms leidt dat tot ondraaglijke eenzaamheid. Zó, dat je geen licht meer ziet en

elke nieuwe dag je benauwt. Toch mag je weten: God belooft de gelovige een nieuwe morgen; vertrouw Hem (Psalm 143: 8). ■

Mr. Van Dijk en mr. Daverschot zijn werkzaam geweest op het snijvlak van recht, zorg en ethiek.

Helpen blijft een kunst, die je moet blijven beoefenen om je vaardigheid op peil te houden en waarvoor het gebed om liefde, wijsheid en geduld een vereiste is

UIT CHRISTEN DEMOCRATISCHE VERKENNINGEN VAN JUNI 2024

Waar gaat dit naartoe?

Velen van ons die het politieke gebeuren volgen, zullen de vraag stellen: waar gaat dit naartoe? We hebben een zogenaamd extraparlamenteair kabinet met een partijloze premier en vier coalitiefracties die elkaar voortdurend in de haren zitten. Dan is de vraag hoe het zo ver gekomen is en hoe zich dit verder ontwikkelt. Is verandering mogelijk?

Politiek veteraan Donner heeft in het CDA-blad Christen Democratische Verkenningen (juni 2024) zijn opvatting gegeven. Het is leerzaam daar kennis van te nemen. We lichten wat gedeelten uit het interview dat Marc Janssens en Jan Prij met hem hadden. Centraal in de benadering van Donner staat de wens tot samenwerking van de middenpartijen tegen het populisme. En hij adviseert om eerst maar eens te kijken naar de resultaten van dit nieuwe kabinet. Niet te snel ach en wee roepen ...

Middenpartijen als CDA en GroenLinks-PvdA moeten niet hevig verontwaardigd roepen dat met de eerste coalitie onder leiding van de PVV de rechtsstaat in verval is, maar vooral in de eigen spiegel kijken, zegt Piet Hein Donner. 'Je kunt wel roepen dat de grondwet nu in gevaar is, maar dat is te simpel. Alsof andere partijen de grondwet wel helemaal recht doen. De winst van Wilders is slechts een symptoom van een ernstige ontwikkeling die al langer gaande is: kan de democratie nog wel antwoord bieden op de uitdagingen van deze tijd?'

Had de VVD maar nooit de deur naar Wilders opengezet, dan was de PVV als ondemocratisch georganiseerde partij nooit de grootste van het land geworden. CDA'er Piet Hein Donner, voormalig minister van Justitie, Sociale Zaken en Binnenlandse Zaken, oud-vicepresident van de Raad van State en huidig minister van Staat, kan weinig met dergelijke redeneringen. 'Het suggereert dat met de uitkomst van de laatste verkiezingen het einde van de wereld is aangebroken. Natuurlijk zijn bepaalde ontwikkelingen ernstig, maar laten we niet doen alsof dit pas sinds 22 november het geval is. Mensen die zeggen dat die verkiezingsuitslag laat zien dat we geen gezonde

democratie hebben, zitten eraan. Wat er op 22 november is gebeurd, is juist in essentie democratisch. Democratie betekent immers niet dat er alleen een uitslag kan komen die jij aangenaam vindt. Nee, democratie levert ook minder gewenste uitkomsten op. De politieke vraag is vervolgens: hoe gaan we daar op een goede manier mee om?’

“Democratie betekent niet dat er alleen een uitslag kan komen die jij aangenaam vindt. Nee, democratie levert ook minder gewenste uitkomsten op”

En hoe moeten we ermee omgaan?

‘Door rustig te blijven en geen ach en wee te roepen, alsof het einde der tijden nabij is. Een Frans Timmermans, die op de dag waarop het coalitieakkoord bekend werd over een zwarte dag sprak, doet in feite weinig anders – maar dan in spiegelbeeld – dan wat Geert Wilders deed toen hij zei dat de zon weer zou gaan schijnen. Zo zwart-wit is het niet. Er zijn goede gronden om ons zorgen te maken over de ontwikkelingen die gaande zijn, en ook de manier waarop Wilders in het debat groepen mensen wegzet of tegen elkaar opzet, mag je terecht onaangenaam vinden; maar dan hebben we het vooral over de stijl van politiek bedrijven die niet tot een vruchtbaar debat leidt. Maar daarachter zit een veel groter probleem, waarvan de opkomst van Wilders eerder een symptoom is, en dat zich overall in Europa voordoet. Daarop kunnen we ons veel beter richten.’

Wat is dat probleem?

‘Dat de democratie onvoldoende in staat is gebleken om adequaat antwoord te geven op de vragen en zorgen van mensen. Je ziet dat in landen als Polen, Slowakije, Frankrijk en Hongarije, waar mensen hun toevlucht zoeken tot partijen die het democratische model in diskrediet brengen. Maar je zag het ook bij de brexit, waarmee de Britten in feite voor een

collectieve vorm van zelfmoord hebben gekozen. Het zijn allemaal uitingen van onvrede waardoor de kiezers de ene keer naar de LPF, dan weer naar Forum voor Democratie en vervolgens naar de BBB, NSC en Wilders zijn gegaan. Burgers hebben eenvoudig niet meer het idee dat de oude middenpartijen in staat zijn om de problemen waar ze tegenaan lopen goed aan te pakken. Ze hebben het idee dat de politiek hun perspectief niet meer voor ogen heeft en zien dat zij erop achteruitgaan. En zo niet zijzelf, dan wel hun kinderen.’

Donner wijst vervolgens op de verpaupering bij grote delen van de bevolking: de vroegere middenklasse is opgeschoven richting de lagere inkomens. Hij wijst erop dat bijvoorbeeld politieagenten en verpleegsters geen huis meer kunnen kopen doordat er door verschillende oorzaken (rol van de markt, veel regelgeving voor bouwen en huur) een stijging van de prijzen is ontstaan. Omdat partijen als PvdA, VVD en CDA hierop geen antwoord hadden, zijn grote groepen om zich heen gaan kijken naar andere mogelijkheden. En dan komen de interviewers van deze CDA-veteraan bij de vraag over de rol van het CDA zelf.

Hoe kijkt u in dit verband aan tegen de rol van het CDA de afgelopen vijftien jaar? Heeft de partij te veel meebewogen en te weinig teruggeduwd, zoals Henri Bontenbal het noemt, en waar heeft ze die steken dan laten vallen?

‘Dat weet ik niet. Het is heel lastig om te zeggen: toen en toen hebben we een verkeerde afslag genomen. Je neemt altijd besluiten met de kennis die op dat moment voorhanden is. Wel heeft het vorige kabinet wat betreft de stikstofcrisis voor een oplossing gekozen waardoor we als partij bijna heel onze agrarische achterban zijn kwijtgeraakt. Daarmee raken we ook aan de tragiek

die niet alleen het CDA maar ook de PvdA als volkspartij heeft getroffen. Vroeger, toen het nog echt partijen van het volk waren die op een groot electoraat konden rekenen, vond het debat binnen deze partijen plaats en konden ze ook zeggen: in deze periode pakken we dit probleem aan en in de volgende periode buigen we ons over dat probleem. En dat allemaal vanuit een bepaalde politieke overtuiging. Nu zijn er allerlei partijen opgestaan die meer de deelbelangen van bepaalde groepen in de samenleving nastreven, waardoor het electoraat erg volatiel (wisselvallig, instabiel LB) is geworden. De dissidenten in een bepaalde partij – “loyalisten” heetten ze in de jaren tachtig binnen het CDA – zijn nu voor zichzelf begonnen en benadrukken vaak één of twee punten waar zij expliciet voor gaan. Dat zie je heel duidelijk bij NSC en BBB, die toch afsplitsingen van het CDA zijn.’

Donner pleit ervoor dat de wetenschappelijke instituten van de middenpartijen een grondige analyse maken van de grote problemen in Nederland en Europa

Donner komt helaas niet tot een echte terugblik op de rol van het CDA. Dat is jammer want dat zou juist heel leerzaam zijn voor de koers die de middenpartijen zouden moeten kiezen. Hij noemt het gemis van een politieke overtuiging en het brede belang tegenover belangen van bepaalde groepen. Hij wijst op het verlies van de binding met de achterban; politici kwamen in hun eigen ‘bubbel’ te leven.

‘Ik vind vooral dat ze te veel met zichzelf bezig zijn geweest en te weinig met de zorgen van de burgers. In plaats van met een goed perspectief te komen zijn ze te veel op elkaar gaan katten, maar misschien is dat wel hetzelfde als op elkaar gaan lijken. Burgers kregen het gevoel: “Waar gaat dit allemaal over? Het gaat in ieder geval niet over mij.” Kijk naar grote delen van de Haagse bevolking, zoals de mensen in het Laakkwartier. Die hebben moeite om de eindjes aan elkaar te knopen; ze verliezen de aansluiting met de rest van de bevolking als het gaat om onderwijs, gezondheidszorg maar ook vakanties. Ze zakken misschien niet onder de armoedegrens, maar die is ook zó laag, dan kun je eigenlijk al niet meer bestaan. En dan gaat het echt niet alleen om fabrieksarbeiders, maar ook om politieagenten en leraren. Vind je het gek dat deze mensen zich van de middenpartijen hebben afgekeerd?’

Wat moeten deze partijen doen om het tij voor hen te keren?

‘Ze moeten weer een aantrekkelijk alternatief bieden en hadden allang moeten zoeken naar een gemeenschappelijk weerwoord op het populisme. Wat heeft het voor zin dat Timmermans zei dat hij er alles aan zal doen om een kabinet met de PVV te voorkomen, als hij geen alternatief biedt? Dan had hij zich zó moeten opstellen richting NSC, BBB en VVD dat zij het aantrekkelijker vonden om met hem in zee te gaan dan met Wilders. En dat geldt ook voor het CDA. Het is van groot belang dat de partij diepgaand de problemen analyseert waarvoor Nederland en Europa staan, en dat ze dat samen met andere middenpartijen doet. Deze partijen moeten samen een alternatief bieden voor het populisme dat overal in Europa om zich heen grijpt. Voor negentig procent delen ze hun overtuiging en hun waarden met elkaar, maar ze kibbelen vooral over de overige tien procent. Het lijken wat dat betreft wel protestantse kerken.’

Donner pleit ervoor dat de wetenschappelijke instituten van de middenpartijen een grondige analyse maken van de grote problemen in Nederland en Europa. In het interview gaat Donner in op de problemen die hij op de PVV af ziet komen.

‘Wel zal Wilders, nu hij gaat regeren, er steeds meer achter komen dat een partij met maar één man aan het roer niet werkt in een echte democratie.’

U heeft altijd gezegd dat partijen als FvD en PVV, hoe verwerpelijk hun ideeën en stijl misschien ook zijn, beter ingekapseld kunnen worden in coalitievorming dan dat ze groot worden aan de zijlijn. Bent u daar nog altijd van overtuigd?

‘Ja, nog beter is het als dergelijke partijen al ingekapseld

worden vóórdat ze de grootste worden. Wilders zal nu in de problemen komen en totaal overvraagd worden, omdat hij niet overal tegelijk kan zijn, zowel in Europa als in Nederland. Bovendien komen er ook in gemeenten meer mensen die voor de PVV het woord voeren, waardoor het steeds lastiger wordt om een coherente visie te verwoorden. Tot nu toe is Wilders groot geworden door een vorm van politiek waarin hij hard schreeuwt om zo veel mogelijk stemmen te krijgen. Maar dat kan hij niet meer volhouden, omdat in Nederland één politieke partij nooit de absolute meerderheid heeft. Hij zal moeten samenwerken en inleveren, wat hij al gedaan heeft ten aanzien van immigratie maar ook door zelf geen premier te worden. Wat dat betreft is het inkapselen al begonnen. Het politiek-electorale systeem in Nederland zit zo in elkaar dat partijen altijd elkaar nodig hebben. Dat heeft als voordeel dat er bij een verschuiving in de verkiezingsuitslag niet opeens een totale verandering van beleid komt. Wilders kan wel denken dat hij alleen het volk vertegenwoordigt, maar dat ene volk bestaat niet; er zijn tal van meningen. Daar krijgt ook hij mee te maken.

“Wilders kan wel denken dat hij alleen het volk vertegenwoordigt, maar dat ene volk bestaat niet; er zijn tal van meningen. Daar krijgt ook hij mee te maken”

Wat zou bij al deze vraagstukken van zorg, onderwijs, klimaat, milieu en immigratie de christendemocratische benadering moeten zijn?

‘Op al deze onderwerpen moet dat specifiek worden uitgezocht, maar in het algemeen is de christendemocratische visie op de overheid van grote waarde. Waar de sociaaldemocraten hun vrijheid al snel bij de overheid inleveren of in ieder geval alles van haar verwachten, terwijl de liberalen daarvoor juist erg beducht zijn, hebben christendemocraten een meer ontspannen visie op de overheid. Ze zien haar als een verkeersregelaar op een druk kruispunt. Wanneer de verkeerslichten uitvallen wordt het daar een complete chaos,

totdat er iemand komt die aangeeft: nu mag jij rijden, daarna jij en vervolgens jij daar. We leveren daarmee onze vrijheid niet bij deze verkeersregelaar ofwel de overheid in. Nee, onze fundamentele vrijheid wordt gewaarborgd omdat we zonder de verkeersregelaar elkaar hopeeloos in de weg zouden zitten.’

Donner schetst hier wel een kale rol voor de overheid: verkeersregelaar. Je mag toch óók van de overheid een visie verwachten op de ontwikkeling van de samenleving, zoals vroeger bij de ARP waar Donner zijn wortels heeft. Politieke partijen behoren een visie te hebben van waaruit ze hun insteek kiezen, maar dat geldt ook de overheid. Kom boven de waan van de dag uit en kijk verder naar voren. Daar ligt ook van alle kanten kritiek op wat de vier coalitiepartijen in hun hoofdlijnenakkoord hebben vastgelegd. Het is een optelsom van wat de vier hebben aangedragen, er ontbreekt een visie die daar bovenuit stijgt en die een redeneergang biedt van waaruit de problemen nu en straks worden opgepakt. Regeren is wat anders dan verlanglijstjes afvinken. Voor premier Schoof ligt daar een stevige uitdaging.

Ziet u de BBB en NSC ook als middenpartijen, of misschien zelfs christendemocratische partijen, met wie het CDA de samenwerking moet zoeken bij de voorgestelde analyses, of zouden de drie zelfs weer moeten samengaan?

‘Dat laatste nu in ieder geval niet. Ik zie ze inderdaad als afsplitsingen van het CDA. Beide partijen hebben een ex-CDA’er in de top, namelijk Mona Keijzer en Pieter Omtzigt. Dat geeft direct ook de onzin van interne lijsttrekkersverkiezingen aan: waar ze eerst binnen de partij tegen elkaar streden, doen ze dat nu erbuiten. Omtzigt is natuurlijk nog altijd een christendemocraat, maar wel eentje die voor zichzelf begonnen is, omdat hij bepaalde punten wil benadrukken.

Maar het is net als bij een kerkscheuring, waarbij een afsplitsing plaatsvindt om heel specifieke punten: steek er geen energie in om iedereen snel weer bij elkaar te brengen, want de afsplitsers zijn er juist uitgestapt om de kleine verschillen waarop ze zich helemaal focussen. Op termijn kan het wellicht weer tot eenheid komen, maar daar moet eerst tijd overheen gaan. Ook het CDA is er niet om het CDA zelf, maar omdat we vanuit een bepaalde visie het goede voor Nederland zoeken.'

De nieuwe coalitie is niet het grootste probleem op dit moment, vindt u al met al?

'Laten we nu eerst maar eens kijken hoe ze het gaat doen. Het is niet goed om nu vanaf de zijlijn te roepen dat het abnormale nu normaal wordt, terwijl de middenpartijen blijkbaar zelf met het zogenaamd normale onvoldoende draagvlak en aantrekkingskracht onder de bevolking hebben gecreëerd. Dat betekent niet dat ik nu denk dat deze coalitie als het ware een ventiel is, waardoor de onvrede zich democratisch uitlaat en het daarna allemaal wel weer goed komt. Ook dat is te simpel. De middenpartijen zullen in de spiegel moeten kijken, de handen ineenslaan, bezien hoe zijzelf de erosie van de democratie kunnen keren, en met een goed doordacht alternatief voor het populisme – dat hen soms ook zelf aantast – moeten komen en zo een antwoord bieden waarin burgers wél vertrouwen krijgen. En blijkbaar moet dat niet op de manier waarop het vroeger ging. Want mede daardoor zijn we in deze ontwikkelingen terechtgekomen. Daarom stel ik voor dat de middenpartijen veel meer gaan samenwerken.

Een leerzaam interview, maar de ideeën van Donner zijn niet zomaar gemeengoed in de Nederlandse politiek. In de HJ

Schoo-lezing van Omtzigt begin september klonken wel opmerkingen die in lijn zijn met die van Donner. Maar een brede discussie is nog niet ontstaan. Heel belangrijk is hoe het kabinet Schoof het beleid vormgeeft en of dit kabinet in staat zal zijn met een perspectief voor Nederland te komen. Daarbij kan het een rol pakken in het verminderen van de polarisatie tussen de verschillende politieke stromingen in de Kamer, door open te staan voor de inbreng van de andere fracties, ook die niet in het kabinet vertegenwoordigd zijn. Misschien dat op die manier het woord extraparlamenteair meer inhoud kan krijgen dan door zich te laten gezeggen door de voorzitters van vier kibbelende coalitiefracties. ■

*Uw vertrouwde christelijke
bladen blijven lezen?
Dat kan via de CBB!*

De CBB, de Christelijke Bibliotheek voor Blinden en Slechthorenden, heeft een grote collectie lectuur in grootletter en gesproken vorm.

Kijk op www.cbb.nl, bel naar 0341-56 54 77 of mail naar klantenservice@cbb.nl en vraag onze gratis catalogus aan.

Postbus 131, 3850 AC Ermelo
Paul Krugerweg 39, 3851 ZH Ermelo
0341-56 54 77 • WWW.CBB.NL • klantenservice@cbb.nl

Nader Bekeken is een periodieke uitgave van de Stichting Woord en Wereld en verschijnt 11 x per jaar. De Cahiers tot versterking van het gereformeerde leven die de stichting in de loop der jaren uitgaf zijn in PDF verkrijgbaar.

**DAGELIJKS BESTUUR VAN
DE STICHTING WOORD EN WERELD**

Voorzitter
Drs. H.J. Offereins
Secretaris
W. Hindriks
Penningmeester
G.F. Slump

REDACTIE NADER BEKEKEN

Hoofdredactie
Dr. P. Boonstra
Eindredactie
B. Seldenthuis
D.E. Slump-Schoonhoven
Redactie
Ds. S.M. Alserda
Drs. H.J. Boiten
Ds. C. van Dijk
Dr. B. van Egmond
Drs. B.P. Hagens
Drs. J.W. van der Jagt
Ds. P.L. Storm

Redactiesecretariaat

Ds. S.M. Alserda
Melkweg 49, 7904 ER Hoozevee
Tel.: 06-165 61 146
Mail: redactie@woordenwereld.nl

Medewerkers Nader Bekeken

Dr. H.H. van Alten, Pretoria ZA
Ds. J. Beekhuis, Hoozevee
Drs. L. Bezemer, Hattem
Drs. F.J. Bijzet, Emmen
J.H. Bollemaat, Dalfsen
H. Boomstra, Den Helder,
tekeningen/cartoons
A.C. Breen, Dunsborough, WA
Drs. E. Brink, Waddinxveen
Drs. J.J. Burger, Veenendaal
Ds. H. Drost, Grafhorst
Ds. P. Drost, Übelbach (Oostenrijk)
Drs. L.W. de Graaff, Heerde
Dr. A.N. Hendriks, Amersfoort
Prof. dr. P.H.R. van Houwelingen,
Kampen
Prof. dr. G. Kwakkel, Kampen
Ds. R.Th. Pos, Steenwijk
Ds. A. van der Sloot, Steenwijk
Dr. R.T. te Velde, Wezep
Dr. H. Veldman, Zuidhorn
Dr. H.T. Wendt, Urk
Ds. J. Wesseling, Arnhem
Drs. Joh. de Wolf, Amersfoort

Basisonderwerp: Studio TinekeWerk

Vormgeving, prepress, fotografie:

Studio Bert Gort, Grijskerk
Druk: VellendrukkerijBDU b.v.,
Barneveld

Gesproken versie: Nader Bekeken
is ook op Daisy-cd en Webbox
verkrijgbaar.

Inlichtingen: Chr. Bibl. voor Blinden
en Slechtzienden,

tel. 0341-56 54 77, e-mail
klantenservice@cbb.nl.

**Adreswijzigingen
en/of opzeggingen**

INTERNET:

• www.woordenwereld.nl
• woordenwereld@spabonneservice.nl
• naderbekeken@spabonneservice.nl

POSTADRES:

• Woord en Wereldabonneservice,
Postbus 105,
2400 AC Alphen aan den Rijn

TELEFOON:

• 088 - 110 20 42
• 0172 - 47 60 85

Beëindiging abonnement:

tenminste 4 weken voor het einde van de
abonnementsperiode.

Bezorgklachten:

www.woordenwereld.nl/klantenservice

**Meer informatie en abonnements-
voorwaarden op** www.woordenwereld.nl

Abonnementsprijzen:

Nader Bekeken € 51,15
Nader Bekeken (buitenland Europa)
€ 100,15
Nader Bekeken (buitenland overig)
€ 111,65
Nader Bekeken studenten € 30,25
Nader Bekeken cadeau-abonnement
€ 25,60
Nader Bekeken PDF € 30,25

Prijzen losse verkoop:

Nader Bekeken € 4,75 (incl. verzendkosten)
Cahier PDF € 4,00

Bankrekeningnummer:

NL 75 INGB 0007 2255 58
Bic-code: INGBNL2A
Deze tarieven gelden bij machtiging
(automatische incasso).
Voor betaling per acceptgirokaart of per
eigen overschrijving geldt een opslag
van € 2,--

Bankrekeningnummer voor giften:

NL42 RABO 0324 6259 01

De stichting Woord en Wereld heeft
geprobeerd alle rechthebbenden te
achterhalen en in te lichten. Mocht de
vermelding van eigenaar of copyright
onjuist of onvolledig zijn, neemt u dan
contact op met de redactie.

Niets uit deze uitgave mag
vermenigvuldigd worden en/of openbaar
gemaakt worden zonder schriftelijke
toestemming van de redactie.

ISSN 1380 - 3034

www.woordenwereld.nl

U kunt ons steunen door uw voor
de belasting aftrekbare giften te
storten op rekening NL42 RABO
0324 6259 01 ten name van de
Stichting Woord en Wereld. Zij die
de stichting testamentair willen
gedenken, kunnen gebruik-
maken van de volgende formulering:
Ik legateer (... bedrag invullen ...) vrij
van kosten aan de Stichting Woord
en Wereld, statutair gevestigd te
Haarlemmermeer. Wij zijn een
ANBI-instelling.

**Neem nu een jaarabonnement
en ontvang de special
'De bijbel of een biertje' gratis!**

**Ga voor het afsluiten van een abonnement
naar www.woordenwereld.nl**

**Kijk eens
op onze
website!**

www.woordenwereld.nl

Daarop kunt u:

- de **laatste nummers** van Nader Bekeken bekijken;
- het **artikel van de maand** uit de laatste nummers downloaden;
- **nummers die langer dan een jaar geleden** verschenen zijn downloaden;
- informatie over de **cahiers** van Woord en Wereld vinden;
- met de zoekfunctie allerlei **onderwerpen** vinden waarover iets geschreven is.

Voorbereiding

Hun harten voelden zij als boeken
in Gods geduchte hand gelegd,
en wisten, dat Hij al hun slecht
gedrag gerecht zou onderzoeken.

Zij lazen bang en hunkrend mee,
en zagen wat zijn vingers wezen.
Was er niets goeds? hun schaamte en vrezen
groeiden tot een verschroeiend wee.

God had de boeken dicht gedaan,
en zou het grote vonnis spreken.
Toen dorst hun stem de stilte breken:
O Here Jezus, neem ons aan!

En 't bonzend hart, dat ze in zich vonden,
was vlekkeloos en zonder zonden.

WILLEM DE MÉRODE (1887-1939)
UIT: *HET KOSTBAAR BLOED* (1922)

Een mooi en teer gedicht van een dichter die Gods genade heeft ervaren. Hoewel de inhoud suggereert dat het hier om voorbereiding op het laatste oordeel gaat, is de uitgewerkte gedachte zeker ook van toepassing als voorbereiding op het heilig Avondmaal.

Kinderen van God weten dat Hij hun hart kan lezen als een boek, dat niets voor Hem verborgen blijft. En wat er op de bodem van hun hart ligt beseffen zij zelf maar half. Hier staan zij voor Gods troon, doodstil, onzeker over hun lot nu Hij gaat rechtspreken. En in die stilte durven zij zich ten slotte te beroepen op de Here Jezus.

Prachtig valt hier de pauze van de witregel samen met hun ingehouden adem, waarin alleen het bonzen van hun hart te horen is.

En hun enige hoop, hun Heer en Heiland, heeft zich aan zijn Woord gehouden: tot hun geweldige vreugde zijn al hun zonden weggewassen.